

www.ekolist.cz/30 Kč předplatné 25 Kč

Ekolist

měsíčník o životním prostředí

12/92

12/09

koniec

Milí čtenáři, právě v rukou držíte poslední číslo tištěného Ekolistu. Jak už asi mnozí víte, vydavatel se s koncem letošního roku rozhodl ukončit jeho vydávání. Zeptal jsem se tedy kolegů, co by v posledním Ekolistu rozhodně nemělo chybět, a sešlo se hned několik podnětných nápadů.

Poslední číslo

Jan Stejskal /

Jeden kolega doufal, že by se v posledním čísle mohly konečně objevit nějaké fotografie svlečených ekoložek. Další zase navrhoval vyfotit redakční místnosti (redakce sídlí ve sklepních prostorech jednoho pražského činžáku), v nichž se po stěnách pláží nezničitelné plísně, neteče teplá voda a ruce se po použití WC myjí v oprýskaném dřezu na nádobí. „Věřím, že to čtenářům pomůže lépe pochopit situaci a nebudou žádat vrácení předplatného ...“ přidal k tomu sarkasticky.

Nakonec jsme se rozhodli udělat poslední číslo stejné jako jindy a konec časopisu připomenout jen střízlivě. Obálka se samozřejmě nedá přehlédnout, kromě ní pak najdete ještě na stránce 22 praktické informace týkající se vrácení předplatného a přehled důvodů, proč stojí za to sledovat Ekolist aspoň na internetu.

Ne tak prvoplánově se zániku ovšem věnujeme i v rozhovoru. Petr Pokorný, který v minulém čísle vyprávěl o krajině českého pravěku, tentokrát ve volném pokračování mluví o kolapsech a proměnách společností. V eseji pak Karel Stibral představuje britského umělce Richarda Longa, který proslul činností, k níž se vracíme často a rádi – chůzí. Ať se vám poslední Ekolist líbí...

EKOLIST

měsíčník o životním prostředí

Ročník XIV / Pecka ročník XIX / Číslo 12

Vydavatel a redakce /
BEZK, Malířská 6, 170 00 Praha 7
Telefon: 233 381 546
E-mail: ekolist@ekolist.cz

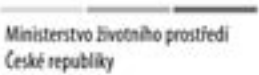
Šéfredaktor /Jan Stejskal
Zelená domácnost /Martin Mach Ondřej
Redakce /Hugo Charvát /Martin Mach Ondřej /Dominika Patrovská
Grafická úprava /Klára Kulhánková /Tomáš Procházka
Ilustrace /Miloš Kalista
Obálka /Magdalena Kalistová /Jan Stejskal
Jazyková korektura /Michaela Holmerová
Sazba /Czechdesigners.com
Databáze odběratelů /Sylva Pokorná
Inzerce /Jana Pěničková, e-mail: reklama@ekolist.cz
Distribuce /Sylva Pokorná a Dupress
Tisk /NVT Repro s. r. o., Praha 6

Ekolist.cz / www.ekolist.cz
Hugo Charvát /Jan Stejskal / Zdeňka Vítková

Toto číslo dáno do tisku /
14. prosince 2009

Registrační číslo MK ČR E 6743. ISSN 1211-5436.

Materiály vložené do Ekolistu jsou placenou inzercí. Není-li uvedeno jinak, jsou jakékoli názory v Ekolistu stanoviskem pouze jejich autora.

Projekt byl finančně podpořen v grantovém řízení MŽP. Materiál nemusí vyjadřovat stanoviska MŽP.

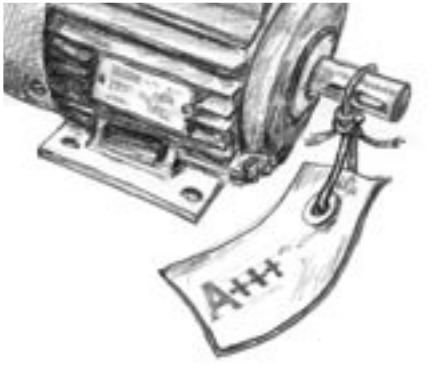
Nemáme takovou moc, abychom Zemi zničili 12

Pokračování rozhovoru s Petrem Pokorným – tentokrát hlavně o kolapsech a severní Africe.

Chůze jako umění 16

Karel Stibral představuje dílo jednoho z nejvýraznějších britských umělců – Richarda Longa.

Tři plus televize 20

Energetický štítek, jaký známe třeba z lednic, nově najdeme na spoustě dalších výrobků – například na televizi.

Ministrem životního prostředí se stal Jan Dusík

Dominika Patrovská a Hugo Charvát / ekolist@ekolist.cz

Prezident Václav Klaus jmenoval 30. listopadu novým ministrem životního prostředí Jana Dusíka. Ten přislíbil hájit do budoucna zájmy životního prostředí v souladu s ostatními resorty vlády.

Při předávání resortu nejdřív premiér Jan Fischer poděkoval dosavadnímu ministrovi Ladislavu Mikovi za výbornou spolupráci a popřál vše dobré při návratu na pozici ředitele odboru ochrany přírodních zdrojů Generálního ředitelství pro životní prostředí Evropské komise. Zároveň přivítal v novém úřadu Jana Dusíka, který byl dosud prvním náměstkem ministra životního prostředí.

Ladislav Miko popsal své působení v kabinetě Jana Fischera jako „příjemné a snad užitečné období svého života“. Potvrdil, že jako prvního kandidáta, který by ho měl nahradit, navrhoval právě Dusíka. „Pan Dusík už ministerstvo dobře zná a umí ho řídit, což osvědčil v době, kdy měli ministři jiné povinnosti. Já jsem byl jeho sedmým ministrem, dokáže tedy spolupracovat s nejrůznějšími osobnostmi,“ řekl Miko.

Jan Dusík uvedl, že jeho prioritou je aktivně pomáhat při nastávajících jed-

náních o klimatické dohodě v dánské Kodani. „Také bych rád dokončil už nainstalované legislativní procesy a přijetí některých zákonů, například zákona o ovzduší a tezí zákona o odpadech,“ přidal nový ministr. Slíbil také pokračování věcného stylu ministerstva životního prostředí na jednáních vlády.

Jan Dusík letos kandidoval jako číslo jedna na kandidátce pro volby do Evropského parlamentu za Stranu zelených, do které vstoupil v roce 2008. Členství v této straně pozastavil ve chvíli, kdy se o něm začalo uvažovat jako o nástupci za současného ministra Ladislava Mika.

Od roku 2007 Jan Dusík pracoval jako první náměstek ministra životního prostředí a ředitel sekce zahraniční, legislativní a státní správy. Absolvoval Právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. V letech 2001–2002 studoval na univerzitě v Oxfordu, obor změny a management životního prostředí. V letech

2003–2004 pracoval v Evropské komisi na Generálním ředitelství pro životní prostředí.

V 90. letech působil v ekologickém hnutí Brontosaurus, vedl také jeho ústřední kancelář. V období let 1993–1998 byl členem poradní skupiny Středo- a východoevropského programu IUCN. Byl členem a dva roky předsedou evropské sítě mládeže pro životní prostředí YEE. Poté zastával funkci předsedy a později místopředsedy Ekologického právního servisu, který spoluzakládal.

Na ministerstvu životního prostředí pracuje od roku 1998 a věnuje se po celou dobu především vztahům České republiky a EU v oblasti environmentální politiky. V průběhu času zastával různé manažerské pozice – od zástupce ředitele odboru evropské integrace, přes ředitele odboru Evropské unie, náměstka ministra pro zahraniční vazby, až po současnou funkci ministra.

MPO chce prolomit limity a podpořit jádro

Martin Mach Ondřej/
zelena.domacnost@ekolist.cz

Ministr obchodu a průmyslu Vladimír Tošovský v říjnu představil aktualizaci Státní energetické koncepce. Dokument navrhuje rozvoj jaderné energetiky a obnovitelných zdrojů energie, počítá i s hnědým uhlím za územními limity těžby. Ministerstvo životního prostředí ovšem na dodržení limitů těžby trvá.

Proti ministerskému návrhu energetické koncepce před MPO protestoval Greenpeace. Na snímku je ministr průmyslu Vladimír Tošovský (uprostřed) v diskusi s Janem Rovenským z Greenpeace
foto: Greenpeace/Ibra Ibrahimovič

Koncepce počítá s výhledem do roku 2050, kdy by podle ministerstva průmyslu a obchodu (MPO) mělo oproti současnosti dojít k většímu vyvážení energetického mixu. Dnes nejvíc energie pochází z tuhých paliv – 42 %, z plynů 18 %, kapalných 21 %, z jádra 15 % a z obnovitelných zdrojů energie (OZE) 4 %. V roce 2050 by poměr měl být 20 % energie z tuhých paliv, 21 % z plynu, 19 % z kapalných paliv, 25 % z jaderné energie a 15 % z OZE.

Podle Tošovského má dokument podpořit bezpečnou a spolehlivou energetickou soustavu. Do budoucnosti má být ČR i nadále vývozcem energie. „Je důležité být mírně přebytkový, co se týče výroby elektrické energie. Na dovoz energie ze sousedních států se nemůžeme spolehnout, protože sousedé budou v energetickém deficitu,“ argumentuje Vladimír Tošovský.

Oproti roku 2005 předpokládá MPO pokles energetické náročnosti průmys-

lu o cca 70 % do roku 2050. V roce 2020 by se ČR měla dostat na úroveň ekonomicky vyspělých zemí EU.

Prolomit limity!

„Počítáme se zrušením územních limitů těžby hnědého uhlí, je to nesystémové opatření. Ale to neznamená, že se jde hned těžít,“ prohlásil při představování koncepce ministr průmyslu a obchodu. Územní limity těžby vycházejí z nařízení vlády. Ministr Tošovský proto chce vládě navrhnout zrušení tohoto nařízení. „Vláda jedná ve sboru a já nevím, jak se k tomuto návrhu vyjádří.“ Jestli dojde ke zbourání Jiřetína, není podle Tošovského otázka pro tuto vládu, ale pro vládu budoucí. „Nedokážu dnes říct, jestli Jiřetín či další obce budou dotčeny, nebo nebudou. Mluvíme o tom, že tam je uhlí a v této koncepci, která je výhledem do roku 2050, je uhlí jedním ze zdrojů,“ řekl ministr. Podle něho by se uhlí mělo používat přednostně pro teplárny.

Na dotaz, zda koncepce počítá s variantou, že nebudou prolomeny limity těžby a severočeským teplárnám dojde kolem roku 2012 palivo, ministr odpověděl, že se tak nestane. „K nahrazení 12 milionů tun hnědého uhlí, které se v teplárnách používá, by bylo potřeba asi 17 milionů tun biomasy, což je asi jedenáctinásobek stávající produkce biomasy nebo 5,2 miliard kubíků zemního plynu, který není nasmlouván,“ vypočítával Tošovský.

Na limitech trváme!

„Územní limity těžby držely všechny vlády od roku 1991 bez rozdílu politického zaměření. Premiér Fischer opakovaně prohlásil, že tato vláda územní limity neprolomí,“ reagoval na slova Vladimíra Tošovského Jakub Kašpar, tiskový mluvčí ministerstva životního prostředí. Role současné vlády se však kvůli odložení předčasných voleb změnila. „Před poslanci parlamentu jsem v rámci programového prohlášení slíbil, že v období mandátu, který byl proponován do před-

časných voleb, vláda neučiní žádná rozhodnutí, která by se týkala prolomení limitů,“ řekl v říjnu premiér Jan Fischer po jednání vlády. „Touto deklarací se cítím zavázán, proto jsem odložil projednávání, ale dáváme ho do souvislosti s tím, že ministerstvo průmyslu připravuje státní energetickou koncepci, která nevydrží být v šuplících neprojednána až do voleb. Návrh koncepce bude podroben všeobecné debatě a připomínkovému řízení,“ dodal v říjnu premiér.

Podle něj je potřeba včas předejít potížím, kterým může země čelit. „Je tu 2,5 milionu lidí závislých na dodávkách plynu. Ten problém už je velice vážný, bez žertů,“ prohlásil Jan Fischer.

Ministerstvo životního prostředí však na existenci limitů nadále trvá. Jak říkají jeho zástupci, na ekonomickou či potenciální plynovou krizi je potřeba reagovat jinými způsoby. „V českých podmínkách to znamená především energetické úspory a také využití disponibilního potenciálu obnovitelných zdrojů,“ říká Jakub Kašpar z MŽP. „Státní energetická koncepce musí vzít v potaz, že prožíváme také další krizi – klimatickou.“

Zářná budoucnost energetiky

„Počítáme i s výstavbou dalších zdrojů jaderné energie v Dukovanech a Temelínu,“ pokračoval Vladimír Tošovský s tím, že přestože vhodná místa pro nové jaderné elektrárny byla pečlivě vybrána už před čtyřiceti lety, počítá se s revizí těchto lokalit.

Podobně MPO uvažuje i o rozšíření těžby uranových rud na území České republiky. „V současné době se dotěžuje ložisko Rožínka. Dokončuje se průzkum dalšího patra tohoto dolu, zkoumají se další dvě lokality a uvažuje se o obnově těžby uranu v oblasti Ralska, ale s použitím šetrnější technologie, než bylo vyhlavování kyselinou,“ řekl k tomu Pavel Šolc z MPO.

„Další rozšiřování jaderné energetiky v ČR musí být předmětem velmi vážné veřejné debaty. Jde o zásadní politické rozhodnutí. Nahrazovat ale vysokou

závislost na ruském plynu zvýšením závislosti na ruském jaderném palivu nepovažujeme za příliš chytré řešení,“ podotýká k tomu Jakub Kašpar z MŽP. Podle MPO se v koncepci počítá s tím, že by si jaderné elektrárny měly vytvořit dostatečně velkou zásobu paliva pro případ výpadku dodávek. Ta by měla vystačit na období, než najdou nového dodavatele paliva. Podobné opatření má platit i pro plynové elektrárny, které si budou muset vytvořit dostatečně velké zásoby plynu nebo mít zásoby nasmlouvané v takové míře, aby byly schopné překonat výpadek dodávek paliva.

Zatopíme s biomasou

Koncepce se podle MPO snaží snížit českou závislost na dovozu plynu a ropy. Jednou z cest, jak snížit závislost na plynu, má být podpora centrálního zásobování teplem z tepláren, které budou víc využívat biomasu. Podpora obnovitelných zdrojů energie se převážně bude orientovat na biomasu, zejména pro lokální zásobování teplem. Podíl solární energie a energie z větru bude podle ministerstva omezený.

Zatímco MPO považuje za reálné v roce 2050 dosáhnout 15 % podíl energie z obnovitelných zdrojů energie, podle ministerstva životního prostředí by měl v roce 2050 být podíl zásadně vyšší. „Podle klimaticko-energetického balíčku Evropské unie má podíl OZE v ČR být 13 % v roce 2020. To je shodné číslo, jako je konzervativní odhad potenciálu OZE v ČR k roku 2020, na kterém se při jednání o balíčku shodly MPO a MŽP. Jestliže nyní MPO navrhuje 15 % v roce 2050, pak je to zcela nepochopitelné,“ tvrdí Jakub Kašpar z MŽP.

„Ambiciozní vizí je do roku 2050 snížit emise o 50 % oproti roku 1990,“ uvedl ministr průmyslu a obchodu Vladimír Tošovský. „Politika ochrany klimatu, kterou jsme zpracovali za účasti širokého expertního týmu, říká jasně, že náš redukční potenciál k roku 2020 je 20 % oproti roku 2005 bez rozšíření podílu jaderné energetiky,“ upozorňuje ale Jakub Kašpar s tím, že se započtením rozšíření jádra je to 28 % oproti roku 2005. „To znamená, že i bez rozšiřování jádra máme potenciál snížení skleníkových plynů do roku 2020 o 40 % oproti roku 1990,“ tvrdí ministerstvo životního prostředí.

Podle Jakuba Kašpara musí návrh aktualizované energetické koncepce projít jak připomínkovacím řízením, tak také hodnocením vlivů na životní prostředí, tzv. SEA. SEA je posuzování vlivů strategií, plánů, programů, politik a koncepcí na životní prostředí. ☒

Deset hektarů denně

Hugo Charvát / hugo.charvat@ekolist.cz

Posledních dvacet let v České republice ubývá deset hektarů orné půdy denně. Hlavním důvodem je urbanizace krajiny, tedy rozšiřování měst a stavba dopravních tepen. Vyplývá to ze zprávy *Příroda a krajina České republiky*, kterou v polovině listopadu představil ministr životního prostředí Ladislav Miko. Podle ní je v ČR jen 17 % ploch s relativně dobře zachovanými biotopy.

V České krajině padne každý den za oběť urbanizaci několik hektarů půdy. Přesné vyčíslení se mění podle toho, jaké zvolíme časové měřítko. „Za posledních 20 let je to víc než 10 hektarů denně, za poslední dva roky víc než 19 hektarů denně,“ vypočítává ministr životního prostředí. Z orné půdy se stává urbanizovaná plocha – nejen lidská sídla, ale také všechny zpevněné půdy, jako jsou parkoviště nebo dopravní infrastruktura. „Za posledních dvacet let jsme ztratili 537 km² zemědělské půdy,“ prohlásil Miko. Navíc v posledních letech urbanizace krajiny silně zrychlila, a pokud by pokračovala současným tempem i nadále, znamenalo by to nárůst o dalších 1350 km² do roku 2050, říká zpráva. Rozloha ČR činí 78 886 km².

Celková urbanizovaná plocha v České republice pokrývá 5000 km², z čehož je zhruba polovina zpevněná, například silnice, parkoviště nebo střechy domů. To má velký vliv při deštových srážkách, kterých na tyto plochy dopadne ročně zhruba 1,3 miliardy kubíků, ovšem na rozdíl od volné krajiny se nikam nevsáknou. Jde prý ročně o polovinu veškeré vody, která se nachází ve vodních nádržích v ČR. Kvůli změnám klimatu se přitom dá podle Mika do budoucna počítat s extrémními jevy počasí, tedy například s častějšími vydatnými srážkami. Podle ministra by se proto při přípravě klimatických adaptačních plánů měly stát, města a obce snažit zvětšit poměr ploch, které jsou schopné absorbovat vodu. Například parkoviště nemusejí být nutně vyasfaltovaná.

Les není pozitivní

„Nejpodstatnější je, jak se využívání krajiny polarizuje,“ prohlásil ministr. Na jedné straně dochází k ničení orné půdy zejména kvůli rozšiřování měst a infrastruktury, byť se podle ministra výstavba nových bytů a domů podílí na celkovém záboru jen 20 %. Nicméně dochází k tomu, že v některých regionech ČR se zvyšuje intenzita využití půdy, jinde se zase nechává půda zcela

ladem. „Například přibýlo velké množství luk a některé plochy zůstávají zcela opuštěné,“ řekl Miko. Podle něj dochází také k přirozenému zarůstání míst, kde se nakonec šíří lesní porosty. „Sukcese může být pro některé druhy pozitivní. To, že nám ale všude naroste les, pozitivní není, protože pak mizejí druhy, které les nevyhledávají,“ vysvětluje ministr životního prostředí. Podle zprávy ohrožují krajinu rovněž kyselé deště, které jsou důsledkem vypouštění oxidů síry do ovzduší. Dalším problémem pro životní prostředí je dusík, který pochází ze zemědělských hnojiv a z dopravy.

Krajinu a přírodu ovšem ohrožuje i neprostupnost území, kterou má na svědomí doprava. Liniové stavby, jako jsou dálnice, neumožňují zvířatům, aby se volně pohybovala. Místo jejich výskytu se tím zmenšuje, protože jsou obklopena ze všech stran neprůchozími bariérami. Studie nepočítala s výstavbou nových silnic a železnic, ale jen se zvýšením intenzity dopravy, která reálně neprostupnou bariéru vytváří. Podle publikace klesl během let 1980–2005 podíl nefragmentované krajiny v ČR z 81 % území na 64 %. A podle propočtu by měl klesnout do roku 2040 až na 53 %.

Banalita krajiny

Většina krajiny je také v nepříznivém stavu, podle studie se to týká 75 % rozlohy. Na některých místech se ale podmínky výrazně zlepšily, dokonce až tak, že se do české přírody vracejí druhy,

které se v ní desítky let neobjevily. Velká část ochrany přírody se váže na endemity, tedy druhy, které se nikde jinde na světě nevyskytují. „Těch máme poměrně dost. Na ně se musí ochrana přírody soustředit, to je naše globální zodpovědnost,“ říká Miko.

Podle českého ministra životního prostředí je problém nejen české, ale i evropské krajiny v tom, že se „zestejnuje“. „Dochází k určité banalizaci přírody. Druhy, které jsou úspěšné, se všude šíří na úkor druhů, které mají speciální požadavky na prostředí,“ říká ministr. Podle něj se tak příroda stává „čím dál víc stejnou“ a zvláštnosti nebo místní druhy, které dávají konkrétnímu regionu charakter, se z přírody ztrácejí. Podle ministra Mika je toto právě problém, který se v angličtině označuje jako „wellness“, termín se obvykle překládá jako „kvalita života“. Vedle nezbytností, jako je pitná voda a vzduch, totiž člověk potřebuje i další, těžko uchopitelné věci. Příkladem je právě kvalita krajiny, která je v různých částech země jiná, a tím zajímavá a pestrá. Jak ministr uvedl, identita konkrétních míst se ztrácí v celé Evropě. ☒

ilustrační foto z pražské Vlny
Martin Mach Ondřej / Ekolist

Otravy bez trestu

Dominika Patrovská / dominika.patrovska@ekolist.cz

Koncem září byla na Voticku nalezena uhynulá samice orla skalního, vypuštěná v roce 2007 v rámci projektu *Návrat orla skalního do ČR*. Zemřela na otrávení karbofuranem jako už mnoho ptáků před ní. V polovině listopadu vyjádřil na tiskové konferenci ministr životního prostředí Ladislav Miko své rozhořčení nad situací a vyzval Policii ČR, aby začala jednat.

„Za posledních 40 let, kdy je v České republice trávení nelegální, nebyl nikdo potrestán,“ připomněl Zdeněk Vermouzek s České ornitologické společnosti (ČSO). „Jen v letech 2000 až 2004, kdy jsme situaci monitorovali, šlo o stovky otrávených případů.“

„Orl skalní u nás zmizel zhruba před sto lety, především kvůli člověku,“ vysvětluje Petr Orel z Českého svazu ochránců přírody Nový Jičín. V rámci projektu návratu orla skalního, na kterém spolupracuje i Slovensko, vypustili ochránci od roku 2006 třináct mláďat. V současnosti jsou stará čtyři roky a blíží se pohlavní dospělosti, tedy chvíli, kdy by se mohla začít rozmnožovat. Orel skalní v ČR doposud nehnízdí. „Od roku vypuštění jsme zaznamenali dva nelegální odchyty orlů, ale ptáky se nám podařilo získat zpět a vrátit do přírody. Orlice Gabča byla otrávena v září 2009,“ shrnul vývoj Petr Orel.

„V letech 2004 až 2009 bylo zabito 18 orlů mořských, 2 orli skalní, 84 káňat lesních, 29 krkavců velkých, 1 sokol stěhovavý a mnoho dalších druhů. V 90 % jde o otravu karbofuranem, vysoce toxickou, dnes nelegální látkou. A přesto nebyl nikdy nikdo potrestán,“ zdůraznil Zdeněk Vermouzek z ČSO.

Karbofuran se používal v zemědělství jako pesticid a podle české mutace encyklopedie Wikipedie byl v ČR v prodeji až do prosince 2008 pod jménem Furan ve formě postřiku a granulí. Otrávená zvířata po jeho požití umírají udušením za plného vědomí. Smrtelná dávka pro ptáky je kolem 0,5 mg na kilogram živé váhy. Ptáci obvykle považují granule karbofuranu za zrní a i jediná granule

může být pro ptáka smrtelná. Používání karbofuranu zakazuje zákon o myslivosti a zákon na ochranu zvířat proti týrání. Zakázán je i ve všech zemích Evropské unie.

Miko: Laxní policie

Ministr Ladislav Miko vybídl Českou inspekci životního prostředí a především Policii ČR, aby začala jednat. „Potřebujeme, aby se k situaci policie postavila aktivně, a ne aby nám zdůvodňovala, jaké jsou tu problémy a proč to nejde. Očekával bych skutečně vstřícnější postoj,“ konstatoval Ladislav Miko v listopadu.

Miko by současně rád spolupracoval i s Českomoravskou mysliveckou jednotou při hledání případných viníků. Alespoň někteří z nich se totiž podle ochranářů nacházejí právě mezi myslivci. Podle Pavla Křížka z Ochrany fauny ČR je tolik případů neobjasněných proto, že některé své viníky myslivecká veřejnost kryje. Tiskový mluvčí myslivecké jednoty Josef Pubal reagoval tím, že je používání otrávených návnad mysliveckým zákonem jednoznačně zakázáno. „Pokud by byl jakýkoli náš člen dopaden a odsouzen za tento čin, byl by okamžitě vyloučen z naší organizace,“ ujistil Pubal.

Den po tiskové konferenci a uveřejnění článku o nevstřícnosti policie na případech trávení zvířat vydala policie oficiální zprávu o vyšetřování zabití orla skalního, jehož tělo bylo nalezeno na konci září u osady Tomice. Usmrcením orla prý vznikla škoda 200 tisíc korun. „Pachateli hrozí za neoprávněné nakládání s chráněnými a volně žijícími živoči-

chy až roční vězení, zákaz činnosti nebo peněžitý trest,“ sdělila ČTK mluvčí benešovské policie Zuzana Stránská. Ani na konci listopadu se ale vyšetřování nikam neposunulo, potvrdila Stránská.

Petr Zvolánek z Lesů ČR upozornil i na případy zabití divoké zvěře, kdy dravci nebo kočkovité šelmy působí majiteli škodu například tím, že loví drůbež. „Protože těm lidem ze zákona nikdo nepomůže, berou velmi nešťastně spravedlnost do svých rukou. Je potřeba, aby se stát postavil čelem ke škodám, které dravci působí, a rozumně se angažoval v náhradách,“ připomenul Petr Zvolánek

Ladislav Miko upozornil i na fakt, že návnady většinou nejsou pokládány proto, aby zabily zrovna mořského orla. „Většinou jsou cíleny na lišky, kuny apod. I v takovém případě to samozřejmě není obhajitelné. Navíc může i malá dávka karbofuranu způsobit velké problémy také u člověka.“ Ředitel Krajské veterinární správy pro Středočeský kraj Zdeněk Císař uvedl, že jde o vysoce kontaktní a rychle působící jed a na otravu člověka stačí čtvrtina kávové lžičky. I kontakt rukama, kdy se jed dostane do těla póry kůže, může způsobit zdravotní problémy.

Jak můžou pomoci běžní občané? „Dát o nález vědět, zejména České inspekci životního prostředí, policii, případně nám,“ dodal Zdeněk Vermouzek z ČSO. Otrávený pták podle jeho pozorování leží na břiše s poloroztaženými křídly, drápy má křečovitě sevřené a nohy natažené před sebe, hlava je kleslá mezi křídly. ☒

Samice orla skalního Gabča - karbofuranem ji otrávil někdo na Voticku
foto: Záchránná stanice ČSOP
Nový Jičín / www.csopnj.cz

Miliony proti právu veta

Martin Mach Ondřej/zelena.domacnost@ekolist.cz

„Letos končí moratorium, které vláda přijala v roce 2004 a které odložilo geologický průzkum hlubinných úložišť jaderného odpadu. Nyní je na stole otázka, jak dál s hlubinným úložištěm,“ zahájil na konci listopadu tiskovou konferenci Tomáš Bartovský, tiskový mluvčí ministerstva průmyslu a obchodu (MPO). Jeho úřad proto předložil návrh na úpravu atomového zákona, která by obcím, v nichž jsou vytypovány vhodné lokality, přiřkl příspěvek osm až dvanáct milionů korun.

„Je nám vkládáno do úst, že se snažíme obce uplatit. Tak to skutečně není. Chceme říci, že to je problém celospolečenský, který musíme nějak řešit, a to to je způsob, který pomůže i dotčeným lokalitám,“ řekl na konferenci Vladimír Tošovský, ministr průmyslu a obchodu.

Zdeněk Černý, starosta obce Nadějkov, v jejíž blízkosti je jedna z vytypovaných lokalit, tvrdí, že během moratoria se s obcemi nikdo ne bavil a připomínky obcí padaly pod stůl. Smyslem moratoria přitom mělo být nalezení širšího společenského konsensu. Ministr Tošovský přiznává, že to stát zanedbal. „Snažíme se napravit, co se během moratoria neudělalo,“ řekl Tošovský. Proto na konci listopadu proběhla konference *Nekonfliktně k hlubinnému úložišti 2009*, která má podle MPO zahájit nové kolo veřejné debaty.

„Řešení ukládání jaderného odpadu už nemůžeme odsouvat. Neobejdeme se bez jaderné technologie, tedy nejen v energetice, ale i v jiných formách, například ve zdravotnictví. Teď je tady otázka, co dál. Je jasné, že k výstavbě úložiště musí dojít, dřív nebo později,“ říká Vladimír Tošovský a dodává, že je na čase zjistit, jak k úložišti dojít. „MPO chce jít cestou zcela otevřené komunikace s veřejností a s dotčenými lokalitami. Nechceme něco jednostranně nařídít. A je jasné, že když po někom cokoliv chceme, tak on se jako první zeptá: Dobře, a co z toho budu mít za výhodu? Jak to pomůže řešit mé vlastní problémy?“ To všechno jsou otázky, které řešme, a pojďme k výběru vhodné lokality konsensuální cestou,“ líčí nový přístup ministerstva Tošovský.

Vítězslav Duda, ředitel Správy úložišť radioaktivních odpadů, k tomu doplňuje, že i oni chtějí co nejvíc spolupracovat s dotčenými obcemi. „Chceme být otevření, veškeré naše kroky konzultovat s obcemi tak, aby měly jisto-

tu, že když něco děláme, je to v pořádku. Snažíme se komunikovat s obcemi, se zastupiteli, se starosty a snažíme se s nimi najít cestu, jak dál spolupracovat se širší veřejností,“ říká Duda a dodává, že pokud bude zahájen průzkum, pak v každé z lokalit bude vybudováno informační středisko, v němž budou lidé moct získat informace.

Podle dnešní úpravy zákona musí předtím, než se vrtací soupravy zakousnou do země, vydat ministerstvo životního prostředí povolení k průzkumným pracím. „V tomto procesu jsou účastníky řízení dotčené obce. Rozhodnutí je na ministerstvu životního prostředí, to ale určitě bude brát velký ohled na postoj obcí,“ popisuje situaci Duda. Samotný průzkum pak může proběhnout jen se svolením vlastníků pozemků. „Žádost máme připravenou, ale zatím jsme ji na MŽP neposlali,“ říká Vítězslav Duda. Podle něho bude trvat do pěti let, než se podaří získat předběžná data, na základě kterých se posoudí jednotlivé lokality. V dalších etapách se pak průzkumné práce prohlubují, jejich trvání ale závisí na podmínkách v každé lokalitě a na tom, co je potřeba ověřit.

Porozumění, prachy, nebo právo veta?

V současnosti se uvažuje o šesti civilních lokalitách a dvou ve vojenských újezdech. Povolovací proces ve vojenských újezdech by byl zřejmě snazší, protože by odpadly protesty obcí. „My se ale nesnažíme najít řešení, které bude snazší. Hledáme lokalitu, která bude nejlepší pro umístění úložiště,“

prohlásil na konci listopadu ministr Tošovský. Podle platné koncepce nakládání s radioaktivním odpadem má být do roku 2015 vybrána hlavní a záložní lokalita. Úložiště se pak bude stavět jen v jedné lokalitě.

Konference se zúčastnili i zástupci dotčených obcí. Přestože se změnil přístup ministerstva, které oznámilo ochotu zapojit obce co nejvíc, starosta Nadějkova spokojený není. „Vadí nám, že jediná věc, kterou chtějí zakotvit do zákona, je finanční příspěvek. My bychom ale chtěli mít v zákoně zakotvenou větší účast obcí a větší pravomoci, abychom se mohli víc zapojit do rozhodování,“ říká Zdeněk Černý. Podle něho byla konference užitečná aspoň v tom, že se jí zúčastnili i delegáti ze zahraničí. „Je zajímavé, že v zemích, kde mají obce v otázce výstavby úložiště právo veta, se už staví – například ve Finsku,“ řekl Černý.

Podle jeho slov mají obce jedinou šanci, a to odmítat samotné provedení průzkumu. „Pokud toto projde, budeme mít možnost se zapojit jen ve stavebním řízení. A to už bude pozdě, protože to už se bude jednat jen o stavebních detailech,“ říká starosta obce, ve které se 97 % obyvatel v místním referendu vyslovilo proti výstavbě úložiště.

Podle Tošovského ale obce zcela bezbranné nejsou. „Každá výstavba pod-

léhá schvalovacímu procesu. To, že se spustí geologický průzkum, ještě neznamená, že se jde stavět. V okamžiku, kdy se vydá stavební povolení, prochází záměr obrovitánskou diskusí. Nedokážu si představit, že by někdo stavěl jaderné úložiště a neměl stavební povolení. Ale taky si nedovedu představit situaci, že někdo rozestaví úložiště a ve dvou třetinách stavby ji někdo vetuje. Právo veta sice obce nemají, ale schvalovacího procesu se účastní,“ říká Tošovský.

Příspěvek pro některé obce však dostatečnou motivací není. „Pan ministr řekl, že mu podsouváme, že to je uplácení. Ale ono to je uplácení, protože když někdo přijme nějaký příspěvek, tak už se potom chová jinak, než když ho nepřijme,“ míní Zdeněk Černý. Jiní starostové ale uznávají, že suma by byla významným posílením rozpočtu obcí. Je prý podstatné, jestli se k výběru lokality dospěje transparentním postupem.

Na otázku, zda si myslí, že se mu podaří zástupce obcí přesvědčit, ministr Tošovský odpovídá: „Teď není chvíle hodnotit, jestli jsme obce přesvědčili, nebo nepřesvědčili. Jsme v situaci, kdy chce-

me lépe a intenzivněji komunikovat, vysvětlovat, vtahovat do toho procesu. Jde nám o to, abychom si porozuměli.“

Podle Hnutí Duha a občanského sdružení Calla starostové a zástupci občanských sdružení ze všech šesti lokalit spustili petiční akci, kterou chtějí dosáhnout změny procesu vyhledávání hlubinného úložiště. Základní podmínkou dalších jednání je nastavení transparentního procesu s nepřekročitelným právem obcí a kraje odmítnout úložiště v daném regionu.

„Hledání úložiště pro vyhořelé jaderné palivo má u nás podobu otevřeného střetu obcí se státními úřady. Podle zákonů nemohou obce projekt odmítnout, natož být účastníkem řízení. Zkušenosti ze Švédska dokazují, že demokratická podoba proces civilizuje a odstra-

ňuje zbytečné konflikty občanů se státem. Připustí-li stát spoluúčast obcí na procesu, podaří se mu vyhnout eskalaci konfliktů,“ říká Martin Sedlák z Hnutí Duha.

Podle informací aktivistů proběhlo od roku 2004 celkem 27 místních referend s průměrnou účastí 73 %. Výsledkem bylo jednoznačné odmítnutí úložiště místními občany. Kvůli procesu hledání úložiště vzniklo několik peticí, memorandum a výzev. ☒

ilustrační kresba: Miloš Kalista

Tygři silně ohroženi...

Říjen

29. 10.

Podle Americké geologické výzkumné agentury (USGS) užívají dnes Spojené státy méně vody než během let 1975 a 1980, kdy byla spotřeba vody na vrcholu. A to i přesto, že populace v USA od té doby vzrostla o 30 %, uvedl server ENN.

Listopad

1. 11.

Dva britští amatérští geologové našli nejstarší pavoučí síť na světě, podle agentury DPA přetrvala 140 milionů let. Její nitky byly zachovány v usazeninách jantaru na jihoanglickém křídovém pobřeží ve Východním Sussexu. Výzkumný tým Martina Brasiera z Oxfordské univerzity zveřejnil nález v odborném magazínu Journal of the Geological Society.

3. 11.

Společnosti, která provozuje ropnou plošinu v Timorském moři u australského pobřeží, se po deseti týdnech podařilo ucpat trhlinu, kvůli které vytekly do Indického oceánu tisíce tun ropy. Hasičům se také podařilo dostat pod kontrolu oheň, který plošinu zachvátil 1. listopadu, napsala BBC.

4. 11.

V chatě Pyramida v osadě Jizerka byla slavnostně vyhlášena Jizerská oblast tmavé oblohy. Jde o území o rozloze přibližně 75 km², kde je za jasného počasí velmi dobře vidět noční obloha. „Cílem projektu je především ochrana nočního životního prostředí,“ uvedl jeden z autorů celého nápadu, astronom Sylwester Kolomanski z Astronomického ústavu Vratislavské univerzity.

6. 11.

Sněmovna schválila novelu zákona o prevenci závažných havárií. Předloha nově obsahuje pasáž o udržování příslušných vzdáleností mezi objekty nebo zařízeními, na které se zákon vztahuje, a obytnými oblastmi.

Za 16 měsíců platnosti pražské vyhlášky o čistotě strážníci odhalili asi 12 400 přestupků. Uložili za ně pokuty za téměř 2,5 milionu korun. Nejvíc se lidé provinili odhazováním cigaretových nedopalků, zbytků potravin, neuklizením psích exkrementů a vylepováním plakátů načerno, napsala ČTK.

Většina obyvatel Ďáblic, kteří se zúčastnili referenda, si nepřeje plánované rozšíření místní skládky. Hlasování je ale neplatné, nezúčastnil se ho potřebný počet lidí, řekla ČTK Tatjana Dohnalová z Občanského sdružení pro Ďáblice.

7. 11.

Obyvatelé Klánovic se vyslovili proti výstavbě golfového hřiště v místním lese, a to konkrétně 80 % voličů. Referendum je platné, hlasování se zúčastnilo 62,5 % voličů. ČTK to řekl člen výboru pro referendum Jiří Karban.

9. 11.

Na internetu začal být přístupný Evropský registr uniků a přenosů znečišťujících látek (E-PRTR). V registru je hlášení z víc než 24 000 provozoven zemí Evropské unie, Norska, Islandu a Lichtenštejska.

10. 11.

Americká automobilka Chrysler pod křídly italského Fiatu zrušila plány na vývoj celé modelové řady elektromobilů a hybridních vozů. Firma rozpustila divizi Envi, kde se vývoj „zelených“ automobilů soustředil, uvedla agentura Reuters.

13. 11.

Ničení pralesních porostů v brazilské Amazonii dosáhlo letos nejnižší úrovně za posledních 21 let. Informovala o tom agentura Reuters s odvoláním na brazilskou vládu. K letošnímu červenci bylo vykáceno asi 7008 km² porostů. Je to nejméně od roku 1988, kdy brazilské úřady začaly destrukci největšího deštného pralesa na světě sledovat.

16. 11.

Novým mezinárodným riaditeľom Greenpeace sa stal juhoafrický aktivista Kumi Naidoo, ktorý v mladosti bojoval proti apartheidu. Ide o prvého Afričana na čele tejto globálnej environmentálnej organizácie.

Vláda schválila návrh novely zákona o ochraně ovzduší, podle níž by se od dubna příštího roku měl zvýšit minimální podíl biopaliv u motorové nafty ze současných 4,5 % na 6,3 % a u motorového benzínu ze současných 3,5 % na 4,5 %. Kabinet zároveň schválil novelu zákona o podpoře výroby elektřiny z obnovitelných zdrojů energie, která umožní Energetickému regulačnímu úřadu od roku 2011 snížit výkupní ceny z fotovoltaiky o víc než 5 %.

Vláda na návrh ministerstva životního prostředí zrušila mnohaletý zákaz podpory výstavby nových spaloven komunálního odpadu ze státních prostředků. Zvýšením počtu spaloven, které budou zároveň vyrábět teplo, chce úřad omezit skládkování biologicky rozložitelného komunálního odpadu, a splnit tak požadavky EU. Proti záměru demonstrovala před Strakovou akademií desítka členů Hnutí Duha.

23. 11.

Vláda stáhla z Poslanecké sněmovny novelu horního zákona, kterou schválila v září 2008 a sněmovně následně předložila k projednání v říjnu loňského roku. Návrh na stažení novely podalo ministerstvo průmyslu a obchodu, ačkoliv předkladatelem bylo ministerstvo životního prostředí.

Koncentrace skleníkových plynů v atmosféře dosáhla v roce 2008 rekordní výše a stále stoupá. Uvedla to ve své zprávě Světová meteorologická organizace (WMO).

Nizozemská letecká společnost KLM uskutečnila první let s cestujícími letadlem částečně poháněným biopalivem. Podle KLM šlo o vůbec první let s cestujícími za využití biopaliv na světě, uvedly internetové stránky wn.com.

24. 11.

Norská státní energetická společnost Statkraft otevřela prototyp první světové osmotické elektrárny, která vyrábí elektřinu míšením sladké a slané vody v ústích řek přes speciální membránu. Zařízení, které bude produkovat elektřiny jen tolik, aby to stačilo pro automat na kávu, má umožnit testování a další rozvoj této údajně slibné technologie. Cílem je snížit výrobní náklady této energie tak, aby se stala konkurenceschopnou do poloviny příštího desetiletí.

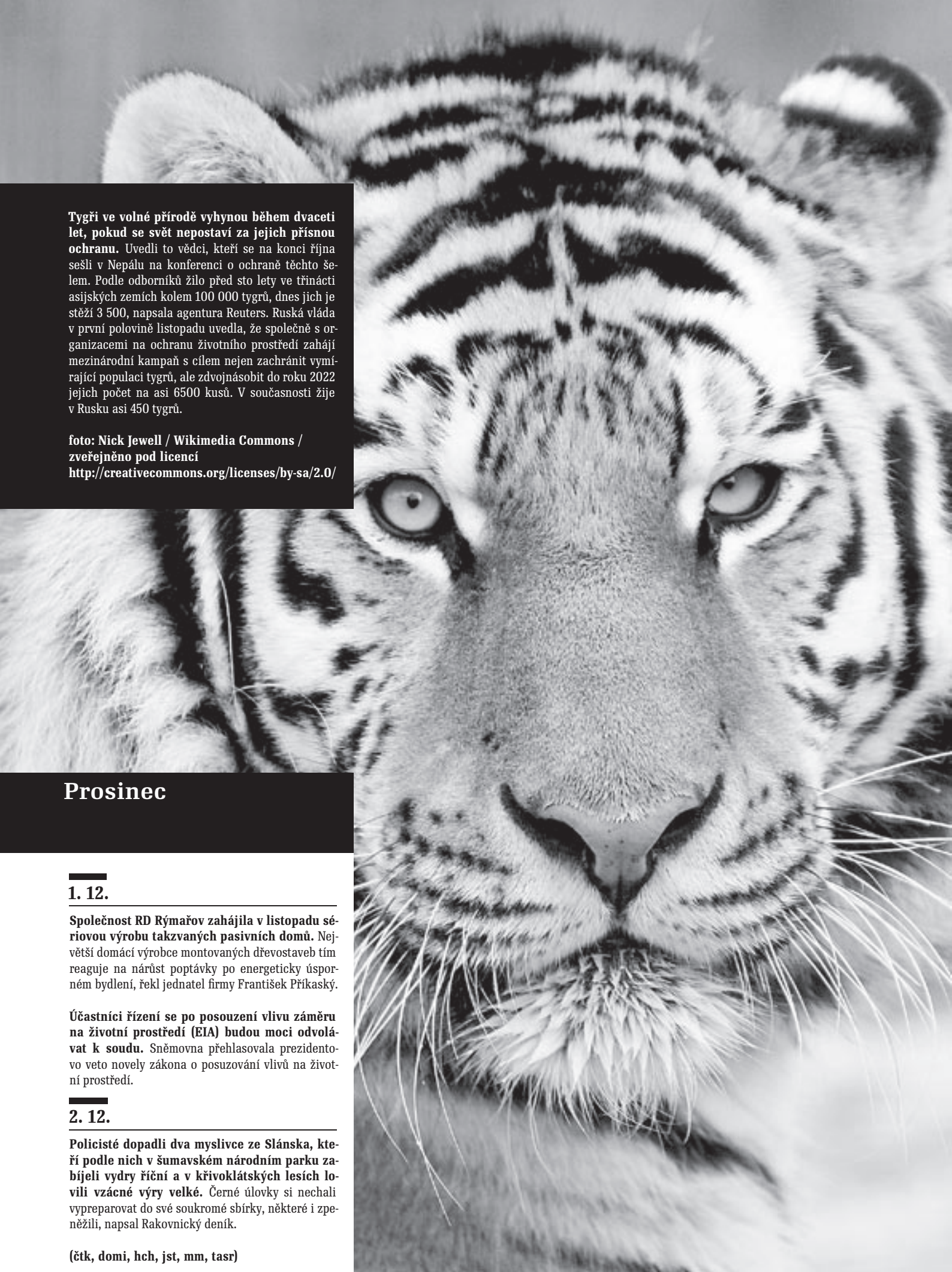
25. 11.

Ekologické zóny v německých městech, v nichž mohou jezdit pouze automobily s platnou ekologickou značkou, se zatím příliš neosvědčily. Prachu v ovzduší, jehož koncentraci mělo opatření snížit, v aglomeracích ubylo jen málo a například ve Frankfurtu nad Mohanem je emisí víc, informoval deník Süddeutsche Zeitung. Zlepšení má nastat s novým rokem, kdy budou pravidla pro vpouštění do zón zpřísněna.

Nejvyšší správní soud zrušil územní plán Břevlavska, jehož nejspornější částí je trasa silnice R52 mezi Brnem a Vídní přes nádrž Nové Mlýny a Mikulov. Vyplývá to z úřední desky a ČTK to potvrdil mluvčí soudu František Emmert. Bez nového územního plánu nelze pro stavbu vydat územní rozhodnutí. Proti trase dlouhodobě protestují ekologičtí aktivisté a obce, protože vede přes Chráněnou krajinnou oblast Pálava.

26. 11.

Zástupci několika ekologických iniciativ společně se zpěvákem Danem Bárton předali hejtmanovi Královéhradeckého kraje petici, jež požaduje důslednou ochranu lokality Na Plachtě v Hradci Králové. Petici od letošního června podepsalo téměř 14 000 lidí.

Tygři ve volné přírodě vyhynou během dvaceti let, pokud se svět nepostaví za jejich přísnou ochranu. Uvedli to vědci, kteří se na konci října sešli v Nepálu na konferenci o ochraně těchto šelem. Podle odborníků žilo před sto lety ve třinácti asijských zemích kolem 100 000 tygrů, dnes jich je stěží 3 500, napsala agentura Reuters. Ruská vláda v první polovině listopadu uvedla, že společně s organizacemi na ochranu životního prostředí zahájí mezinárodní kampaň s cílem nejen zachránit vymírající populaci tygrů, ale zdvojnásobit do roku 2022 jejich počet na asi 6500 kusů. V současnosti žije v Rusku asi 450 tygrů.

foto: Nick Jewell / Wikimedia Commons / zveřejněno pod licencí http://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/

Prosinec

1. 12.

Společnost RD Rýmařov zahájila v listopadu sériovou výrobu takzvaných pasivních domů. Největší domácí výrobce montovaných dřevostaveb tím reaguje na nárůst poptávky po energeticky úsporném bydlení, řekl jednatel firmy František Příkaský.

Účastníci řízení se po posouzení vlivu záměru na životní prostředí (EIA) budou moci odvolávat k soudu. Sněmovna přehlasovala prezidentovo veto novely zákona o posuzování vlivů na životní prostředí.

2. 12.

Policisté dopadli dva myslivce ze Slánska, kteří podle nich v šumavském národním parku zabíjeli vydry říční a v křivoklátských lesích lovili vzácné výry velké. Černé úlovky si nechali vypreparovat do své soukromé sbírky, některé i zpeněžili, napsal Rakovnický deník.

(čtk, domi, hch, jst, mm, tasr)

Nemáme takovou moc, abychom Zemi zničili

Jan Stejskal / jan.stejskal@ekolist.cz

V minulém Ekolistu Petr Pokorný vyprávěl o vývoji krajiny v českém pravěku. V posledním tištěném čísle časopisu se nám zdálo vhodné věnovat se zániku a proměně, a proto na zmíněný rozhovor navazujeme volným pokračováním o kolapsech a transformacích společností. Petr Pokorný byl účastníkem několika expedic do Egypta, takže může srovnávat prostředí ve střední Evropě a v severní Africe. A přidává i odpověď na otázku, proč by se o dávné kolapsy měli zajímat lidé, kteří se zabývají ochranou přírody.

Petr Pokorný – narodil se v roce 1972. Vystudoval Přírodovědeckou fakultu UK v Praze a Biologickou fakultu JČU v Českých Budějovicích. V Archeologickém ústavu AV ČR a v Centru pro teoretická studia UK se zabývá historií ekologií a dynamikou krajiny a vegetace v holocénu. Přednáší na Přírodovědecké a Filozofické fakultě UK.

V češtině nedávno vyšly překlady dvou knih o kolapsech. Jednou jsou *Kolapsy složitých společností* od Josepha A. Taintera, druhou *Kolaps* Jareda Diamonda. Zatímco Diamond říká, že k pádu společností můžou přispět jejich reakce na environmentální situaci, ve které se společnost nachází, podle Taintera nemůžou environmentální okolnosti přispět k pádu společnosti, protože by na ně společnost vždy dokázala zareagovat. Je vám bližší spíš Diamondova, nebo Tainterova pozice?

Tyto dva pohledy vedle sebe existují už dlouho. Musím říct, že ačkoli jsem přírodovědec, je mi bližší spíš Tainter, protože mi připadá, že je holističtější, že bere v potaz složitost vztažů. On vlastně tvrdí, že jak společnost postupně zraje a roste její velikost, tak zároveň roste i její složitost. Udržovat tuto složitost (komplexitu) je však náročné a tento proces nemůže probíhat donekonečna. Proto společnosti procházejí cyklem vzrůstu, stagnace a úpadku a procházení tímto cyklem je nevyhnutelné. Diamondův pohled nás nutí vyhledávat v minulosti určité krizové jevy třeba ve vývoji klimatu, eroze, zasolení nebo dalších environmentálních parametrů. To je sice plodné, ale nepochybuji, že když ho potřebujeme, vždycyky nějaký ten krizový jev najdeme. V tom je však právě nebezpečí takového přístupu.

Myslím si, že je potřeba nebrat oba pohledy úplně odděleně, protože oba možná popisují věc správně, jen její jinou část. Příčiny pádu společností je potřeba rozlišovat na ty bezprostřední (proximální) a ty vzdálené (distální). Tainterrův pohled popisuje spíš příčiny vzdálené, to znamená vnitřní dynamiku společností, které narostou do určitého stupně složitosti a stávají se citlivější i na ty „Diamondovy“ příčiny bezprostřední, tedy třeba na klimatický chaos, na problémy s produkcí potravin způsobené erozí či vysušováním, na destruktivní působení mimořádně silných vládů atd. Oba přístupy jsou tak vlastně vzájemně docela dobře slučitelné. Rozumím tomu správně, že vám Diamondův pohled připadá jako podmnožina toho Tainterova?

Tak nějak. Diamondův pohled popisuje blízké příčiny, bezprostřední poslední kapky, kterými pohár přeteče. Pokud bychom si totiž nebyli vědomi toho, že zánik společností je mnohovrstevný proces související také s vnitřní dynamikou společnosti, dostali bychom se do silného environmentálního determinismu (všechno bychom vysvětlovali environmentálními důvody), který pozorovanou skutečnost moc dobře nepopisuje. Někdy stačilo docela málo. Jindy je zase zřejmé, že se společnosti perfektně přizpůsobily i velkým environmentálním změnám.

Které společnosti třeba?

Z těch nejstarších jde určitě o lovecko-sběračské společnosti, které jsou díky své jednoduchosti dobře přizpůsobivé. Někdo spočítal, že zacházejí řádově s tisícem různých artefaktů. Pro srovnání Američani za 2. světové války, když se vylodili v Evropě, evidovali asi půl milionu typů vojenského materiálu.

Lovecko-sběračské období je vlastně nejdelší úsek lidských dějin. Čistě zemědělský způsob života, tedy první vesnice a usedlé rurální komunity, je starý asi 10 000 let, předtím ale celé statisíce let lidstvo fungovalo jako lovci a sběrači. Ti procházeli obdobími dramatických environmentálních změn, aniž se jich to nějak zásadně dotklo.

Z mladších společností to byli třeba Mayové. Ti zažili na začátku rozvoje své kultury výrazné vysušování, aniž je to nějak zásadně proměnilo. Až později, když byla jejich společnost „přežralá“, ta samá příčina stačila k tomu, aby se společnost naráz zhroutila a prudce zchudla.

Jste jedním z editorů knížky o kolapsech *Něco překrásného se končí*. Získal jsem z ní pocit, že v českém prostředí na kolapsy moc nevěříte.

Krátce za sebou jsme v dost podobném autorském kolektivu psali dvě knížky. Jedna se jmenuje *Něco překrásného se končí* a ta druhá *Krajina a revoluce*. V jedné jde o „kolapsy“, v druhé

Vegetační pahrbky zvané agúly se ukázaly být přímými pozůstatky římského zemědělství a úžasným nástrojem, podle kterého se dají hledat archeologické památky z dávných dob
foto: Petr Pokorný

o „revoluce“, což je v jistém smyslu protimluv. Revoluce je proces, který směřuje k nějakým „šťastným zítřkům“, kolaps naopak evokuje úpadek a mizení pokroku do ztracena.

Ale obojí je rázná změna.

Právě proto. Jsou to dvě strany stejné mince. Já jsem se třeba snažil nabídnout pohled na Čechy, které jsou ve srovnání s jinými územími (v jedné z těch knížek je taky hodně příkladů z Egypta) opravdu šťastným krajem, kde se nikdy nic moc dramatického nedělo a asi nebude dít ani v blízké budoucnosti, přestože nesporně dochází k environmentálním změnám globálního charakteru. Na Zemi jsou jiná, mnohem exponovanější místa. Největší změny se odehrávají na hranicích suchých oblastí nebo na krajích moří. U nás si ale nějak opravdu katastrofický vývoj přírodního prostředí můžeme zatím představit jen stěží.

V knížce píšete o kolapsu v severní Africe. Jsou tedy i v současnosti společnosti, u kterých může být životní prostředí základním faktorem, který vede k jejich zániku?

Pokud je environmentální změna dostatečně důsažná a rychlá, tak vede k pádu i docela jednoduché společnosti. Severní Afrika je dobrým příkladem a ukázkou toho, že v extrémním případě to celé může fungovat i dost „diamondovsky“. Před zhruba 7000 až 6000 lety celá Sahara začala prudce vysychat. Monzuny se stáhly na jih a vznikla tak současná, absolutně suchá poušť. Předtím to byla spíš savana, kde žilo spousta zvířat. Z dnešního pohledu je úplně paradoxní, že to tenkrát byl nejjezernatější kraj na celé planetě, jedno jezero vedle druhého. Dodnes člověk na Sahaře téměř na každém kroku nachází zbytky jezerních sedimentů, tzv. pláje, což jsou právě vyschlá jezera, z nichž zůstalo nanejvýš jen suché bahno. Takže Sahara byla ještě docela nedávno savanou bohatou na zvířata, něco jako dnešní Serengeti, což bylo prostředí tak vhodné pro lovce, že tamní lidé po dlouhou dobu vůbec neměli potřebu se usadit a třeba pěstovat obilí. Živili se lovem, pastvou a kočovali s hovězím dobytkem. Tohle celé se ale najednou zhroutilo, příčinou byl jednoznačně environmentální kolaps takového rozsahu, že člověk neměl jakoukoli šanci to zvrátit. Šlo o velký klimatický proces, který probíhá cyklicky během celých čtvrtohor a souvisí se střídáním ledových a meziledových dob. Sahara v dlouhodobém měřítku neustále pulsuje, neustále vzniká a zaniká podle toho, jak se mění přísun sluneční energie, který pohání monzunový cyklus. Ještě větší než dnes byla severoafrická poušť například na vrcholu posledního glaciálu, čili před zhruba 20 000 lety. Pak se zazelenala, a dokonce se stala jedním z center vzniku zemědělského způsobu života. Z genetických studií i z archeologických nálezů například víme, že na Sahaře byl do

mestikován nejstarší hovězí dobytek. Celá oblast byla postupně poměrně hustě osídlena kočovnými pastevci a lovci. Najednou se to ale zhroutilo a lidé se museli odstěhovat. Buď odešli na jih do sahelského pásma, anebo do údolí Nilu, kde došlo k tak silnému zahuštění obyvatelstva, že se to muselo řešit zavedením státní byrokracie, administrativy a velkými centrálně řízenými podniky, jako byla stavba zavlažovacích systémů atd. Takže tady zároveň vidíme kolaps celého původního saharského prostoru a pasteveckého způsobu života, ale i začátek něčeho nového, tedy egyptské kultury, která byla nejdéle trvající kulturou vůbec. Všechno zlé je nakonec k něčemu dobré. Bohužel, někdy až po delší době. Kdybyste to povídal těm vyhladovělým pastevcům, vzali by vás asi pazourkovou sekerou po hlavě.

Myslíte si tedy, že Egyptská říše vznikla v důsledku velkého zahuštění lidí? Jinde se podobný boj o prostor řešil spíš válčením ... Často spíš objevy nových technologií nebo postupný růst složitosti ve společnosti vedly k nárůstu obyvatelstva. Vy to ale popisujete obráceně – že velké množství lidí na jednom místě vedlo ke „skokovému“ vzrůstu komplexity ve společnosti.

V případě Egypta to tak skutečně vypadá. Nejsem na to odborník, ale co vím z debat s egyptology, tak oni se na to takhle dívají a i mně to připadá jako přijatelné vysvětlení. Ovšem je to případ zvláštní a žádný podobný mě teď nenapadá. Sám Tainter ale často říká něco v tom smyslu, že společnost je organizace určená k řešení problémů.

Společně s egyptology jste spoluautorem knihy *Ostrový zapomnění*. Čemu se v ní věnujete vy?

Píšu o živé přírodě východní Sahary a o dlouhodobých proměnách pouště. Egyptologové zase píšou o pouštních kořenech egyptské říční kultury. Na expedicích jsme společně zkoumali také úpadek římského osídlení v oázách, což byl vlastně další kolaps v pořadí. Zatímco celá poušť byla od doby velkého vysušení definitivně neobyvatelná, v oázách, což jsou vlastně velké tektonické propadliny, kde je blízko k podzemní vodě, se dalo fungovat ještě dlouho potom. Kultura oáz se zhroutila až někdy v 5. až 6. století našeho letopočtu. Obdělávaná a obydlená území se naráz smrškla na pětinu, nebo dokonce na desetinu původní rozlohy. Tento kolaps jsme se archeologickými průzkumy snažili podchytit a opravdu se to podařilo. Zatímco kolaps celé Sahary před 7000 lety byl spíš „diamondovský“ (došlo k obrovským environmentálním změnám a zhroucení bylo jejich následkem), kolaps oáz v 5. až 6. století byl spíš „tainterovský“ – místní změny životního prostředí, to byla jen poslední kapka mnohem většího průšvihy, který spočíval v úpadku celé komplex-

ní společnosti římské říše. Egypt se svým rozvinutým zemědělstvím byl, jak se tenkrát říkalo, obilnicí Říma. A najednou nebyl o egyptské obilí zájem. Vlastně zájem asi byl, ale nebylo, jak zorganizovat dopravu a odbyt. Pak stačilo málo, v tomto případě vysušení, a najednou se ucho utrhl. Nebyly peníze na vykopání hlubších studen a na prohloubení manavárů, což jsou takové podzemní stoly, které chytají podzemní vodu a svádějí ji do studní. Udržovat tento zavlažovací systém bylo nákladné. Římská společnost dosáhla určitého stupně složitosti, kterou najednou nebyla schopna dál udržovat, což se na prvním místě projevilo v okrajových a environmentálně labilních oblastech. Právě v případech kolapsu egyptských pouštních oáz je pěkně vidět, jak spolu oba dva zdánlivě neslučitelné pohledy souvisejí. Mimochodem Joseph A. Tainter používá kolaps římské říše jako hlavní příklad na podporu své teorie.

Pro vás jako pro biologa, který vyrůstal v Čechách, ale musela být Sahara dost těžké místo pro práci. Když se má člověk někde orientovat, nemůže se tam teprve jezdit učit, ale musejí ho napadat souvislosti ...

To je pravda, také jsem s tím měl při prvních expedicích na Saharu velké problémy. Někdy jsem byl se svými interpretacemi úplně vedle. Trvalo mi několik expedic, než jsem se s prostředím szil a začal mu o trochu víc rozumět. Nikdy mu ale nebudu rozumět tak, jako mu rozumějí místní beduíni, kteří nám dělali průvodce. Jenomže oni holt zase nemají ten náš vědecký pohled. Protože zatím bohužel neexistuje beduínská věda, musíme to dělat neuměle my. (smích)

Nicméně díky tomu „dětskému“ pohledu, kdy dítě na všechno kolem zírá jako na první hračku, se nám zase podařilo ob-

jevit něco, co místní znalci vůbec „nevidí“. Mě třeba hned po příjezdu do oáz zaujaly obrovské pískové homole, které jsou někdy 10, jindy téměř 20 metrů vysoké a na vrcholcích jim rostou keře. Tvoří celé skupiny a kolem oáz jsou úplně běžné. Tak běžné, že nad nimi už nikdo nepřemýšlí. Mě ale začalo zajímat, co jsou vlastně zač, jak něco tak podivného může vzniknout, a ukázalo se, že jde o ojedinělý fenomén. Podívali jsme se dovnitř několika homolí a zjistili jsme, že vznikaly postupně, a to velmi pomalu a dlouho. Místní jim říkají agúly, což je také název pro tamaryšek, tedy pro keř, který tyto tzv. vegetační pahrbky nejčastěji vytváří. Celé to vzniká zachycováním písku uvnitř keře, ovšem jak se písek zachycuje, tak zavaluje keř, který se chce zase z písku dostat, a touhle hrou na hranici záhuby a života postupně roste kopec, jemuž na vršku sedí keř. Rostlina má dlouhé kořeny, kterými vrůstá ještě jednou tak hluboko pod zem, kde dosahuje na podzemní vodu. Když jsme ve vegetačních pahrbcích datovali stáří vrstev, zjistili jsme, že ty nejvyšší útvary postupně rostou víc než dva tisíce let, takže keř nahoře, ten chudinka, který se tam polámaný krčí, je vlastně jedním z nejstarších živých organismů na naší planetě. Zároveň se ale ukázalo, že keře se dnes už nerozmnožují, že jde o pozůstatek z doby, kdy byl okolní povrch podstatně vlhčí. Nejdřív člověka napadne, že kdysi bylo v této oblasti vlhčí klima, v němž měly keře šance uchytit se na povrchu v podobě semenáčků. Jak se ale nakonec ukázalo, nešlo tady kupodivu o klima. Semenáčky se uchytily a vyrostly na zavlažovaných polích ještě v římské době, takže agúly jsou vlastně přímé pozůstatky římského zemědělství. A jak jsme to dokázali? Kopali jsme do pahrbků a ukázalo se, že v nich jsou zarostlé zbytky římských staveb, které všude jinde podlehly větrné erozi, že v nich jsou uhnílé staré palmy, že jsou pod nimi polní brázdy s římskou keramikou atd. Tyhle vegetační pahrbky se tedy nakonec ukázaly být úžasným nástrojem, podle kterého se dají hledat archeologické památky z dávných dob. Stačí si vzít družicový snímek, najít na něm pahrbky a vyrazit. To jsme taky uděla-

Větre m vymodelované zbytky jezerních usazenin v egyptské Západní poušti. V okolí se nacházejí stopy neolitického osídlení
foto: Petr Pokorný

li a opravdu všude, kde byly agúly, našly se i zbytky římského osídlení.

Jak se na agúly dívají místní?

Mají z nich dříví na topení a někdy je těžší, protože pahrbek je tvořený nejen pískem, ale i dlouhodobým opadem z keře, takže se tím materiálem dá hnojit.

Jak to, že je místní dosud nespotřebovali? To je jich tolik?

Je jich hodně. Jak jsem už říkal, dnes je osídlená zhruba desetinová rozloha oproti římským dobám a na opuštěných plochách jsou tyhle pahrbky. Tamaryšky i některé akácie navíc umějí dobře dorůstat, takže se agúly nedají úplně snadno zničit, i když někde poblíž domů a polí k tomu došlo. Podle mě přitom jde o strašně zajímavý jev, protože pahrbky v sobě chovají velký kus historie, a měly by se proto nějak chránit. Ono to může vypadat, že jsou běžné, ale tak to není. Vyskytují se jen kolem oáz, v poušti okolo vůbec nejsou, takže z plošného hlediska jde o vzácný jev, který už nemá šanci se obnovit. Jakmile keř odumře a svými kořeny přestane zpevňovat pahrbek, celá homole se za několik let či desetiletí úplně rozpadne a odnese ji vítr.

V knize o kolapsech jste napsal, že jde o téma, které by mělo zajímat i lidi, kteří se věnují ochraně přírody. Jak jste to myslel?

No to by bylo na ještě jeden rozhovor. Ale zkusím to stručně. Teď se zrovna zabývám dějinami výzkumu čtvrtohor a zjišťuji, že jde o neuvěřitelně zajímavou kapitolu dějin lidského poznání. Je vidět, jak se v 60. letech minulého století najednou změnil náš pohled na planetu Zemi, jak hlubokomořské a ledovcové vrty přispěly nejen k debatám o globálních změnách, ale vůbec ke vzniku globálního povědomí. Když se Jurij Gagarin v roce 1961 vrátil z prvního obletu planety, tak prý řekl něco ve smyslu: „Obletěl jsem Zemi, viděl jsem, jak je krásná, chraňme ji a važme si jí.“ Tahle věta výstižně ilustruje zlomový okamžik, kdy se úplně převrací vztah člověka k planetě. Lidé najednou získávají k Zemi ochrannitelský, mateřský vztah. Do té doby Země byla matkou, Země člověka ži-

vila a chránila ho, najednou se ale člověk stává ochrannitelem Země a získává k ní mateřský vztah. To je hodně zvláštní, ne? Je to ohromný zlom, který má své pozitivní i negativní stránky. Protože ty pozitivní všichni známe, mám někdy tendenci zdůrazňovat jako protíváhu ty negativní. Myslím si, že náš ochrannitelský vztah k Zemi je často hodně přepjatý. Že je novým výrazem staré známé zpupnosti člověka, který sice už pomalu přestává mít chuť poroučet větru dešti, ale pro změnu by chtěl zachraňovat celou planetu. Pořád mi tady nějak chybí pokora. Po všech stránkách materiálně zajištěný městský člověk nějak nedokáže vnímat, jak je proti Zemi malinký. Pořád žijeme v iluzi, že máme tu moc Zemi zničit nebo zachránit. Že o něčem takovém jakoby rozhodujeme. Jsem hluboce přesvědčen, že je to strašně naivní. A je to škoda, jenom tím utíkáme od sebe samých. Už jsme dostatečně analyzovali poškozeného, kterým je Země, ale obrátit bychom se měli k původci problému, a tím jsme my sami. Jenomže lidé z nějakého důvodu mají neustále tendenci sami od sebe utíkat a problémy promítat někam jinam a řešit je zástupně někde jinde, snad aby je nemuseli řešit sami u sebe a sami v sobě, protože to je mnohem těžší. Je to podobné jako u doktora. Jedna věc je analyzovat symptomy, přičemž vůbec není špatné se je snažit léčit a organismu odlehčovat. Ale pokud chci zásadně, radikálně, tedy od kořenů chorobu léčit, tak musím jít po původci. Musím se ptát, proč se člověk chová tak, že hrozí zničit sám sebe a případně učinit planetu definitivně neobyvatelnou. I když podle mě takovou moc nemáme, myslím učinit Zemi neobyvatelnou, je opravdu na čase se takhle ptát. Přitom jde o věci tak známé, že už se o nich pomalu nedá ani mluvit. Problém je hlavně populační exploze. A nejen, že je nás dnes, tuším, 6,5 miliard. Tohle číslo je navíc s minulostí těžko porovnatelné, protože každý k sobě navíc máme, jak píše Václav Cílek, armádu „energetických otroků“. Tím je náš potenciál a vliv, který můžeme uplatňovat na všechny možné přírodní jevy, děsivě znásobený. Tohle je, myslím, kořen věci, kterým se však pořád nezabýváme. Globální společnost ještě není natolik zralá, aby myslela skutečně globálním způsobem. Demografický vývoj každého státu je považován za strategickou záležitost a každý má tendenci postupně bubřet, aby ho ostatní nepřeválcovali. Krysí závody – tak tomu někdo říkal v 60. letech. Ve výsledku to pak vypadá tak, jak to vypadá, a důsledky si poneseme úplně všichni. ☒

Výzkum římského domu v lokalitě Bír Šovíš v egyptské Západní poušti
foto: Petr Pokorný

Oblouk z bahna Firth of Forth – Richard Long jej namaloval na stěnu pro výstavu ve skotské národní galerii v Edinburghu. Firth of Forth je záliv, na jehož jižním břehu Edinburgh leží
foto: Karel Stibral

Chůze jako umění

Karel Stibral

Současné výtvarné umění se už dlouho nesnaží pouze o nápodobu přírody ani o pouhé zkrášlení lidského okolí. Usiluje spíš o objevení nových možností, jak vnímat a prožívat svět. Ve vztahu k přírodě a zvláště ke krajině je to především land art (viz rámeček), který se pokusil otevřít nové hranice naší vnímavosti vůči krajině a posunout hranice umění. Už jsem se v Ekolistu mnohokrát zabýval uměním zobrazujícím přírodu, případně estetickým postojem ke krajině, většinou jsem však zůstal u umění tradičního, nebo alespoň na tradičním pojetí obrazu a sochy založenému, a nepouštěl se do tohoto současného směru. V posledním tištěném Ekolistu bych tento dluh rád aspoň trochu splatil a pokusil se představit dílo jednoho z nejvýraznějších britských umělců, Richarda Longa (*1945), který v mnohém ukázal originální přístup k umění i ke krajině. K jeho představení ostatně vybízí i skutečnost, že tento rok po dlouhé době proběhla v londýnské Tate Gallery jeho retrospektivní výstava.

To, jak dalece se současné umění vzdálilo tradiční představě, že jeho cílem je napodobení přírody či objektů, stejně jako představě, že umělci vytvářejí artefakty na základě znalosti různých pravidel a jisté technické zdatnosti, je pěkně vystiženo činností, kterou Long proslul: chůzí.

Chodecké umělecké dílo

Možná to někomu bude připadat podivné, a to i citelům chůze ve stopách Thoreauových. Skutečností však je, že Richard Long a spolu s ním ještě několik dalších umělců, zejména Hamish Fulton, učinili z prosté chůze umělecké dílo už v 60. letech minulého století. Nejznámější se staly asi Longovy pověstné rovné linie vychozené v krajině v určitém omezeném úseku, které na fotografiích silně působí svou pravidelností vůči nepravidelnému přírodnímu okolí. Chůze jako výrazový prostředek však u Longa nabrala i mnoha jiných podob. Často se pouštěl do delších mnohadenních výprav po britské krajině i do zcela exotických destinací (Japonsko, jižní Afrika, Himaláje atd.). Z nich pak často vystavil jedinou zvětšenou fotografii doplněnou jednoduchým bezpatkovým písmem s několika zcela lakonickými charakteristikami dané cesty – šlo o jakési moderní západní haiku, napůl vizuální, napůl slovní. Stopy po chůzi ale mohly nabývat i zcela jiných podob, často nejjednodušších geometrických útvarů úsečky a kruhu. Buď zkusil jít krajinou zcela ve směru určité linie nezávisle na cestách či tvaru terénu nebo zase v různě vzdálených kruzích sám sebou opisoval kružnice kolem nějakého význačného bodu po několik dní. Jindy naopak nechal sám sebe procházet v rámci určitého kruhového území po všech místních cestách a z celé akce pak vystavil pouze mapu s vyznačenými cestičkami. Tato chodecká díla už v podstatě přesáhla pojetí samotného landartu a zařadila se po bok dílům konceptuálním a dílům bodyartu, kdy umělec pracuje s vlastním tělem.

Long a jemu podobní se tak podíleli nejen na posunu pojetí umění, ale i samotné chůze. Už jsme v Ekolistu o spojitosti chůze s uměním několikrát psali (zmiňme například výstavu *Od země přes kopec do nebe*, kterou připravil Jiří Zemánek), protože chůze samozřejmě byla a je jednou ze základních zkušeností s krajinou pro umělce i pro ostatní, především když se jedná o nějaké putování, poutnictví. Long však posunul osamělou chůzi do roviny jakéhosi prchavého artefaktu, obdobnému pomalému pravidelnému tanci, ale za silného vnitřního prožitku vlastního těla

uprostřed či uvnitř určité krajiny. Tohoto prožitku také pomáhá velká stochlost až přisnost všech Longových počinů, kdy je evidentní naprosté soustředění na chůzi samotnou (spojenou s přenocováním v přírodě) a maximální naladění na přítomné vjemy z okolní krajiny, aniž by bylo vše neustále podrobováno intelektuální nebo umělecké reflexi, která nám často zážitek z krajiny kalí – jen si vzpomeňme, jak se ji neustále snažíme fotografovat, popisovat, porovnávat s mapou a informacemi v průvodci, zjišťujeme zajímavosti, hodnotíme ji atd. (Je ale zjevné, že i Long občas po zápisníku a fotoaparátu sáhne, s oblibou také počítá míle a vůbec různé objekty.)

Bláto, kameny, slova

Takovéto extrémní usebrání a maximální nasazení je cítit i z jiných než chodeckých Longových prací. Ať už jde o jednoduché křížící se a klikatící linie z kamenů či barvy, o dynamické malování blátem z oblíbené Longovy řeky Avon

na stěnách galerií nebo o jednoduché kruhy či obdélníky z kamenů různých barev, vždy se jedná o výsledek poměrně jednoduché, i když fyzicky náročné činnosti s velmi prostým, i když často rozsáhlým a působivým výsledkem. Zejména kameny vyhovují takovému požadavku na jednoduché, tiché, a přitom intenzivní a energické umění, o kterém Long psal už v jakémsi svém manifestu z nepravidelných veršů v roce 1980 pod názvem *Five, six, pick up sticks. Seven, eight, lay them straight*.

Charakteristická pro úspornost Longova umění je i vizuální neokázalost, dokonce až jakási neatraktivnost a rezignace na estetickou libost, zvláště když ho srovnáme s dílem asi nejznámějšího landartového umělce v environmentálních kruzích, Andyho Goldsworthyho. Zatímco tento druhý Brit vytváří vizuálně velmi atraktivní a nápaditá díla či skulptury z barevného listí, ledu, travin, kamenů a ovčí vlny všech možných barev i komplikovaných tvarů, Long stále zůstává u jednoduchých linií, tvarů a nenápadných barevných tónů. Zatím-

Kruh v Donnerově průsmyku v Kalifornii. Richard Long ho v roce 2005 vytvořil během svého dvacetidenního pochodu pohořím Sierra Nevada
foto: archiv Karla Stibrála

Land art

(Earth art, Earthworks)

Česky také někdy zemní umění vzniklo na konci 60. let minulého století v USA v době „květinových dětí“ a všeobecné generační revolty původně asi především jako revolta proti galerijnímu provozu a komercializaci umění. Umělci tehdy zaměřili do volné americké krajiny, zejména pouští, a tady vytvářeli objekty a skulptury (jak je sami označovali) často značných rozměrů, ale jednoduchých tvarů v návaznosti na minimalismus. Zpočátku nešlo ani o nějaký dialog s krajinou či snahu se s přírodou „harmonizovat“, však se také k tvorbě často používali buldozery, umělé hmoty atp. a velké rozměry objektů nebyly k přírodě zrovna vstřícné (viz například balení celých pobřeží či ostrovů do různých fólií, kterým proslul umělec Christo). Už od počátku ale začal nabývat na významu i „dialog s krajinou“, environmentální dimenze, dokonce i religiózní momenty (návaznost na prehistorická kultovní místa – Dennis Oppenheim, Michael Heizer). Umělci začali tvořit díla začleněná do přírodního okolí a spolupracující s ním a jeho živly (*Bleskové pole* Waltera De Marii, ale i nejslavnější landartové dílo, Smithsonovo *Spirálové molo*). Někteří z umělců začali naopak vnášet „přírodu“ do galerií, jako když De Maria navezl do výstavního prostoru rašelinu. Na poměrně drsné zacházení Američanů s přírodou reagovali britští, respektive kontinentální umělci, kteří začali vytvářet díla „environmentálnější“ a k přírodě vstřícnější, často menších rozměrů či doslova efemérní trvalosti – Andy Goldsworthy, Richard Long, Hamish Fulton, David Nash atd.

Dnes se často land art prolíná s dalšími typy současného umění, jako je bodyart, konceptuální umění, akční umění, geomancie, environment, ekoart, v některých dílech se prolíná i s urbanismem či zahradní architekturou (viz například návrhy úprav krajiny a dětských hřišť).

V rámečku je fotka Spirálového mola, které ve Velkém solném jezeře vytvořil Robert Smithson
foto: Soren.harward / Wikimedia Commons / zveřejněno pod licencí
<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>

co Goldsworthy (kterého mám také mimořádně rád) přichází doslova s geji-rem nápadů a množstvím různorodých objektů často jen dočasných (linie listí plovoucí na vodě, rudý prach vyhozený do vzduchu), Long pracující s kameny či malující blátem vytváří úspornější, ale i o něco trvalejší pokusy. Zatímco Goldsworthyho díla jsou někdy až rafinovaně krásná a cíleně spolupracující s okolní přírodou, Long jako by zasazoval do přírody větší a někdy i výzývavější, dokonce až cizí geometrické struktury. A to i když jsou tak prchavé, jako je třeba cestička vyšlapaná v poušti nebo kruh opsaný poutníkovou chůzí. Zatímco Goldsworthy pracuje s díly různých tvarů v různých kontextech a sdílí sympatie pro environmentální myšlenky a problémy, Long po značnou dobu trvá na striktním vymezení svého díla jako specifického umění, které se neangažuje ani v environmentální, ani v sociální oblasti. I tak ale Long samozřejmě vnímá změny v krajině, cíleně vede vnímatele svých děl k intenzivnímu prožitku přírody, a to v mno-

ha jejích aspektech. V neposlední řadě vede i k prožitku vlastního těla při tak zdánlivě jednoduché činnosti, jakou je chůze. Jde přitom o chůzi, která není turistickou, není nějakým religiózním či parareligiózním fenoménem, ale co nej-jednodušším, „čistým“ pobýváním člověka v krajině a vnímáním jejích velmi jednoduchých „slov“ (jako jsou například záznamy z chůze v Dartmooru: les, bílí motýli, přechod proudu, půlka měsíce, pramen, boty sušené ve slunci atd.).

Autor je odborným asistentem na katedře environmentálních studií FSS MU v Brně.

Atlas české krajiny

Hugo Charvát /
hugo.charvat@ekolist.cz

Ministerstvo životního prostředí 19. listopadu představilo *Atlas krajiny České republiky*. Úctyhodné dílo vznikalo posledních šest let a představuje soubor zcela nových map, které zachycují dosavadní vývoj české krajiny i představy o její podobě v budoucnu. A slovo úctyhodné je skutečně na místě, kniha formátu šedesát na padesát centimetrů váží přes deset kilo.

Na přípravě atlasu pracovalo 300 vědců z víc než stovky institucí. „Jen šest měsíců zabraly debaty, do jakých kapitol budeme atlas členit,“ prohlásil při představení knihy ministr životního prostředí Ladislav Miko. Příprava souboru map začala ještě v době, kdy Ladislav Miko pracoval na ministerstvu životního prostředí jako náměstek.

Atlas krajiny České republiky podle jeho autorů vyplňuje mezeru po chybějícím národním atlasu ČR. Unikátní jsou jak jeho rozměry, tak jeho měřítko. Většina map, přesně 791 kusů, má měřítko 1:500 000. Ty vznikly zcela nově, protože žádné státní mapy nebyly k dispozici. Proto atlas skutečně představuje aktuální údaje. Další mapy jsou v měřítku 1:300 000 a celý soubor ještě doplňují výřezy ve velkém měřítku. Celkem tedy na 375 stranách najdou čtenáři přes 1300 vyobrazení. Práce na souboru stály celkem 40 milionů korun, náklady na tisk a distribuci dalších 9 milionů.

Atlas je rozčleněný do devíti oddílů, které představují geografickou polohu, historickou, přírodní a současnou krajinu. Další kapitoly se zaměřují na vztah společnosti a krajiny. Pro uměnímilovné čtenáře je v souboru zařazena kapitola o krajině v umění. „Jde o české krajináře 19. a 20. století, například Antonína Chitussiho nebo Antonína Slavíčka, celkem patnáct umělců,“ vysvětluje Peter Mackovčín z Výzkumného ústavu Silva Taroucy.

„Soubor map představuje skutečně velké množství zcela nových údajů o změnách za posledních dvacet let,

není možné vypíchnout jednu nebo dvě zajímavé věci,“ řekl Ekolistu Miko. Podle něj si každý, kdo se zajímá o krajinu, najde v atlasu něco nového. Soubor map by měl pomoci i jako základ pro rozhodování státní správy. Je dostatečně podrobný, takže je možné srovnávat například na úrovni katastrálních území. „Atlas například ukazuje, jak se krajina vyvíjí v jednotlivých katrech a pro nás je třeba zajímavé sledo-

vat, zda funguje politika ochrany přírody,“ vysvětluje ministr.

Soubor map představuje jednak geografický obraz České republiky, jednak nabízí řadu socio-ekonomických map. „Protože od poloviny 90. let nevznikl žádný státní mapový základ, museli jsme nově srovnávat polohu všech souřadnic, řek, sídel nebo silnic,“ přibližuje práce Ivan Suchara z Výzkumného ústavu Silva Taroucy. Jen při zběžném listování atlasem se ukazují tušené souvislosti, například místa s nejvyšší nezaměstnaností se kryjí s místy, která jsou nejméně dopravně přístupná. Naopak například mapa počtu obyvatel v jednotlivých územích ukazuje, že vy- lidňování Šumavy zřejmě bude spíš mytem, protože zde lidí přibývá.

Úředníci by měli mít atlas k dispozici od začátku roku 2010 stejně jako střední, vysoké i základní školy. Atlas bude vydán v nákladu 5000 kusů ve vázané verzi, dalších 5000 kusů bude k dispozici ve volných listech a na CD. Atlas by měl být v budoucnu dostupný i na internetu. Knihu neobvyklého formátu bude možné rovněž koupit, nepůjde ale o lacinou záležitost. „Atlas budeme prodávat víceméně za výrobní náklady, takže podle odhadů by měl stát zhruba čtyři a půl tisíce korun,“ říká Ladislav Miko. ☒

Tři plus televize

Hugo Charvát/hugo.charvat@ekolist.cz

Okna, sprchy, vodovodní kohoutky nebo materiály na zateplení domácností budou v zemích Evropské unie nově označeny energetickým štítkem. Značení by se mělo používat i v kategorii domácí elektrotechniky, kde přibude třetí stupeň kategorie A, tedy A+++. Zatímco dnes se spotřeba uvádí povinně jen u ledniček, myček nádobí, praček nebo spořivých zářivek, během příštího roku by se značení mělo rozšířit na řadu dalších elektrických zařízení, například televizory.

Jinak zůstane štítkování stejné, jako ho známe dnes. Znovu by měl být celý systém přehodnocen v roce 2014, přestože je dnešní označování založeno na patnáct let starém systému a právě od letošní debaty se čekala zásadní změna. Ještě bude publikován přesný mechanismus, kdy bude třída A+++ zavedena pro jednotlivé kategorie. To by mohlo nastat například v situaci, kdy třídy A+ a A++ budou mít víc než 15% podíl na trhu.

Nově by se měly štítků dočkat také všechny výrobky, které „mají co do činění se spotřebou“, nikoli jen s elektřinou. Což jsou například vodovodní baterie, sprchové hlavice, okna a stavební materiály. „Tato směrnice pomůže zákazníkům v EU k tomu, aby se mohli rozhodovat podle šetrnosti (výrobku) k životnímu prostředí a ochraně klimatu,“ citovala agentura Reuters švédskou ministryni energetiky Maud Olofssonovou. Dohoda vznikla v polovině listopadu a je zatím jen provizorním výsledkem jednání o zavřenými dveřmi mezi představiteli Evropského parlamentu, Evropské komise a zemí sedmadvacítky.

Podle evropských nevládních organizací je výsledek mnohaměsíčního jednání pozitivní jen v jediné věci – že se nakonec k nějaké dohodě došlo. „Podle nás není nic pozitivního na přidání třetího plus ke kategorii A,“ říká Mariangiola Fabbri ze Světového fondu na ochranu přírody (WWF). Podle ní by cílem nové legislativy měl být jednoduchý systém značení, který povede k větší energetické účinnosti a bude srozu-

mitelný pro spotřebitele. „Namísto toho si zákonodárci a výrobci kupují čas až do další revize v roce 2014,“ prohlásila Fabbri.

Konec Béček

„Energetický štítek jako takový je rozhodně velmi dobrý nástroj pro úspory energie – nastavuje pro všechny výrobce a prodejce stejné podmínky, není ekonomicky a organizačně nákladný, pro spotřebitele je jednoduše pochopitelný,“ říká Juraj Krivošík z organizace SEVEN. Podle něj je důležité, aby pro jednotlivé spotřebiče existovalo jednotné značení. U výrobků, které mají významný vliv na spotřebu energie a které mají mezi sebou rozdíl ve spotřebě energie, nestačí prý jen uvádět spotřebu elektřiny. „Pouze vlastní deklarace o provozní spotřebě energie nemusejí být založeny na stejných provozních podmínkách, a nemusejí proto být vzájemně srovnatelné,“ říká Krivošík. Podle typu spotřebiče jde především o počet hodin provozu, spínací cykly, teploty, ale také způsob použití, spotřebu vody, typ nečistot, u televizorů barevnost obrazu a tak dále.

O tom, jak značit spotřebu elektřiny u nových výrobků, se od jara tohoto roku dohadoval Evropský parlament s Evropskou komisí. Ta navrhla změnu formátu energetických štítků pro ledničky a myčky tak, aby se rozdělila na vyšší energetická třída A přidáním nových podtříd. Tím ovšem prakticky vzni-

ká jediná kategorie, protože by se měly úplně přestat prodávat výrobky s energetickou třídou B a horší. Podle výrobců měla „Áčka“ naopak narůst o kategorie A-20%, A-40%, A-60% a dál. Ty by ukázovaly, že konkrétní spotřebič je o 20, 40, 60 % účinnější než základní kategorie A. Později prodejci a výrobci navrhovali u bílé techniky alespoň zavést kategorii čtyř A, tedy A++++. Nakonec se dohodli na kompromisu tři stupňů A. Nicméně podle rozhodnutí EU nebude od 1. července 2010 možné prodávat lednice a mrazáky třídy B, C či horší. Od 1. července 2012 pak bude omezen i prodej spotřebičů třídy A, z nichž zůstanou v prodeji jen ty nejúčinnější. Od poloviny roku 2014 pak budou na trhu EU dostupná jen chladicí zařízení současné energetické třídy A+.

Evropská komise se snažila stejný systém prosadit i u televizorů, které se budou také nově značit. Zatímco u bílého zboží návrh na superkategorii A prošel, u televizí poslanci systém jedné kategorie odmítli. Podle usnesení kvůli tomu, že by mohl vést k nejasnému výkladu, zda třída A představuje energeticky účinný, nebo neúčinný produkt. Místo toho měla komise do konce září aktualizovat stávající energetické třídy A-G tak, aby byl stupeň označení A vyhrazen pouze pro nejlepších 10–20 % zařízení s nejnižší náročností. Podle poslanců navíc systém značení A-G přijaly za vzor různé země po celém světě jako Brazílie, Čína, Argentina, Chile, Írán, Izrael a jižní Afrika. Euro-

Sailer: Politici zaspali

„Energetické štítky vedly k dynamické proměně průmyslu. Dnes mají skoro všichni výrobci ledniček a praček „Áčko“. Zaspal ale proces štítkování, který má zpoždění pět let za stavem technologií,“ říká ke štítkování Martin Sailer, ředitel sdružení evropských výrobců domácích spotřebičů CECED CZ. Podle něho dnes u některých výrobků chybí nástroj, jak rozlišit, že některé spotřebiče jsou dál než jiné výrobky. Mezi výrobci to prý nenavozuje dobré prostředí. Řešení přidávání dalších plus ke kategorii A výrobci nevnímají jako šťastné řešení a doufají, že se v roce 2014 při další revizi štítkování situace změní.

Sailer ovšem také upozorňuje, že neustálé vylepšování spotřebičů má své technologické hranice, za které není možné jít. „Například spotřeba vody při praní a mytí už na takové hranici je. Nejlepší myčky dnes mají spotřebu 10 litrů, pračky 6 litrů, tady jsme na konci,“ tvrdí Sailer.

„První pokus o jakési štítkování se uskutečnil už v roce 1979, kdy se objevily oranžové štítky na elektrických troubách. Informace na nich byly velmi strohé a pokus se neujal. Je zajímavé, že energetický štítek, jak jej známe dnes, dostaly trouby až skoro jako poslední spotřebiče v roce 2004,“ uzavírá o historii štítkování Martin Sailer.

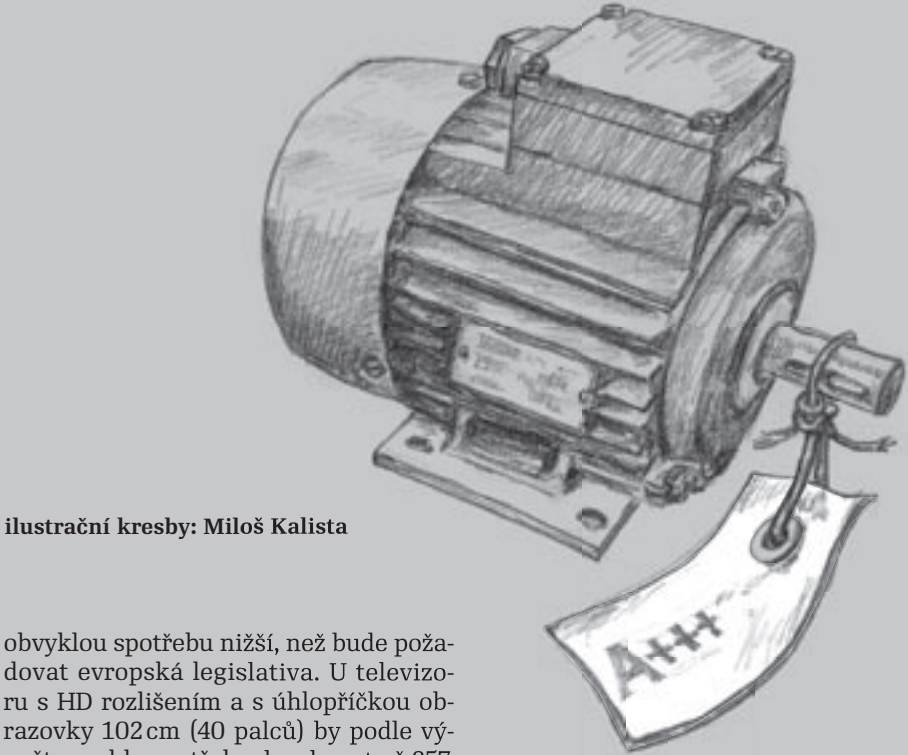
poslanci také chtějí, aby bylo stávající označení aktualizováno a znovu vypočteno každých pět let nebo pokud si to vyžádá vývoj nových technologií na základě studií o environmentálních konstrukčních zásadách.

Tlak zespodu

Vedle informačních štítků, které zákazníkům říkají, jak moc šetrný je nabízený spotřebič, ještě Evropská unie výrobcům nařizuje, jaké mají být minimální požadavky na spotřebu výrobků. Typickým příkladem jsou klasické žárovky, které pomalu mizí z prodeje. „Nejedná se o zákaz stowattových svítidel, ale o normu, že výrobky horší než třída C se nesmějí prodávat,“ tvrdí Juraj Krivošík. Žárovky se žhavicím vláknem tak v určité podkategorii nesplňují minimální požadavky na světelné zdroje. V červenci letošního roku přijala Evropská komise nová pravidla pro elektrické motory, čerpadla, mrazáky a chladničky a také pro televizory. Komise si slibuje, že balíček opatření ušetří ročně 190 TWh, což představuje spotřebu Rakouska se Švédskem dohromady.

Podle směrnice začnou platit nová pravidla pro televizory od 20. srpna 2010. Ty rozlišují kategorii televizí s vysokým (HD) rozlišením (tedy nejméně 1920 x 1080 pixelů) a všech ostatních. Od příštího roku by se tak neměly dostat na trh žádné přístroje s horší spotřebou, než je ta současná. Na televize s nižším rozlišením obrazových bodů se spotřeba vypočítává podle vzorce 20 wattů + 4,3224 wattů na každý dm² plochy obrazovky. Na HDčka se ještě násobí konstantou 1,12.

To znamená, že přijímač s menším rozlišením a velikostí úhlopříčky 65 centimetrů (26 palců) by měl mít maximální spotřebu zhruba 148 wattů. Přitom dnešní přístroje podle výrobců vykazují spotřebu nižší – kolem 100 wattů, některé dokonce 88 wattů. Také televizory s velkým rozlišením, které se vyrábějí obvykle ve větších rozměrech, mají

ilustrační kresby: Miloš Kalista

obvyklou spotřebu nižší, než bude požadovat evropská legislativa. U televizoru s HD rozlišením a s úhlopříčkou obrazovky 102 cm (40 palců) by podle výpočtu mohla spotřeba dosahovat až 357 wattů, podle výrobce dosahuje jen 130 wattů. Najdou se ale i spotřebiče úspornější se spotřebou lehce nad 70 wattů. Přitom podle Evropské komise se mají díky těmto požadavkům dostat v roce 2010 na trh jen výrobky „se spotřebou elektrické energie nižší, než je současný průměr“. Od roku 2012 by měl být standardní televizor o 20 % účinnější a „full HD“ o 30 % účinnější než současný průměr. Tedy jen spotřebiče se známkou C a vyšší podle současného systému značení. Zároveň má už platit jednotný systém výpočtu pro všechny druhy rozlišení. To by znamenalo pro stejný příklad, tedy televizi s úhlopříčkou 102 cm, spotřebu energie 257 wattů.

Štítkování pneumatik

Protože se štítky mají týkat všech výrobků, které „mají co do činění se spotřebou“, měly by se postupně od roku 2012 dočkat přísnějších požadavků na design také kancelářské a veřejné osvětlení. Jednoduché set top boxy by zase

měly mít od roku 2010 příkon v režimu zapnuto maximálně 5 wattů a ve standby a v režimu vypnuto 1 W. Po roce 2012 by standby a režim vypnuto měl vykazovat maximálně 0,5 W. Externí zdroje napájení by měly od roku 2010 spotřebovávat ve stavu bez zátěže nejvýše 0,5 W a od dubna 2011 maximálně 0,5 nebo 0,3 W.

Na konci listopadu požehnal Evropský parlament také značkování všech nových pneumatik, a to od listopadu roku 2012. Nové štítky budou využívat zavedené značení v kategoriích A-G, nejlepší výrobky dostanou označení A. Štítek by měl zákazníky informovat nejen o vlivu pneumatik na spotřebu paliva, ale i o tom, jak drží pneumatika na mokré silnici nebo o hlučnosti v decibelech. ☒

Konec a co dál...

Jan Stejskal / jan.stejskal@ekolist.cz

Organizace BEZK, vydavatel měsíčníku Ekolist, se rozhodla ukončit jeho vydávání. Ačkoli jsme důvody, které k tomu vedly, podrobně popsaly už v čísle 10/2009, ještě jednou je tady shrnujeme a zároveň připojujeme několik praktických informací – například o vracení předplatného nebo o rozšířené nabídce internetového Ekolistu.cz.

Nejdřív tedy krátce k důvodům zániku časopisu. Organizací BEZK byl vydáván od prosince 1992. Prvních několik ročníků se jmenoval PECKA a před BEZKem ho ještě od roku 1991 jako svůj bulletin vydávalo Pražské environmentální centrum. Ať už vycházel jako PECKA nebo jako Ekolist, po celou dobu si udržel měsíční periodicitu. Tohle celé ukončit nebylo jednoduché rozhodnutí. Hlavní argument je ale zřejmý: internetový Ekolist.cz čte mnohonásobně víc lidí a při určitém množství pracovníků a peněz se nám díky internetovému Ekolistu.cz daří daleko efektivněji a úspěšněji naplňovat hlavní úkol, který si BEZK vytknul – tedy informovat o přírodě a životním prostředí. Zatímco tištěný Ekolist vycházel v posledních letech v nákladu 800 kusů a četlo ho odhadem 1500–2000 čtenářů, auditovaný počet unikátních čtenářů internetového Ekolistu.cz se za měsíc pohybuje v desítkách tisíc – v nejlepších měsících je to dokonce přes 60 tisíc unikátních čtenářů. Tento rozdíl byl jedním z důležitých důvodů pro rozhodnutí ukončit vydávání měsíčníku. Protože je nám ale jasné, že spousta našich čtenářů v tištěném Ekolistu oceňovala rozsáhlejší články typu reportáží nebo esejí (z posledního ročníku můžeme připomenout třeba reportáže z Tchaj-wanu a Falkland nebo esej o osudu environmentálních hnutí v ČR), které internetový Ekolist dosud opomíjel, rozhodli jsme se rozšířit nabídku Ekolistu.cz. Už teď na něm najdete ve zkušebním provozu rubriku Publicistika. Během první poloviny příštího roku ji navíc podrobněji propracujeme a při plánované celkové změně grafického vzhledu Ekolistu.cz na tyto články víc upozorníme. O eseje a reportáže tedy nepřijdete. Spokojenější by časem měli být i čtenáři, kteří rádi poznávají přírodu, protože se jí ve svých hlouběji zaměřených člancích budeme víc věnovat. Další novinkou internetového Ekolistu.cz by se měla stát veřejně přístupná fotobanka. Víc toho ale teď slibovat nechci. Dobře si pamatuji, jak jsem před časem sliboval, že bude mít tištěný Ekolist do roka novou grafickou úpravu, a ono to pak trvalo několik let...

Předplatitelům

Co se týká předplatitelů Ekolistu, vám bych chtěl za celou redakci a za vydavatele především poděkovat a zároveň se omluvit. Věřili jste, že bude časopis vycházet, možná jste se na něj dokonce těšili, my jsme se ale nakonec rozhodli jinak a vaše očekávání zklamali. Doufáme však, že vás nabídka internetového Ekolistu.cz aspoň částečně uspokojí.

Předplatné budeme vracet postupně všem předplatitelům, kteří to neodmítnou. Vycházet přitom budeme ze skutečné dlužné částky, kterou nám každý předplatitel poslal. V posledních letech se totiž hned dvakrát měnila cena Ekolistu, a pokud bychom vraceli peníze podle současné ceny časopisu, a nikoli podle ceny časopisu v době, kdy bylo předplatné zaplacené, zaplatili bychom víc, než jsme dostali. Každopádně půjde o administrativně náročný proces, proto vás předem prosíme o trpělivost a shovívavost. Obracet se na vás budeme především prostřednictvím e-mailů, případně dalších kontaktů, které jste nám poskytli. Pokud by něco nesešlo, neváhejte nám do redakce napsat (kontakty jsou níže anebo v tiráži časopisu na rubu obálky) a na chybu upozornit, stát se to může.

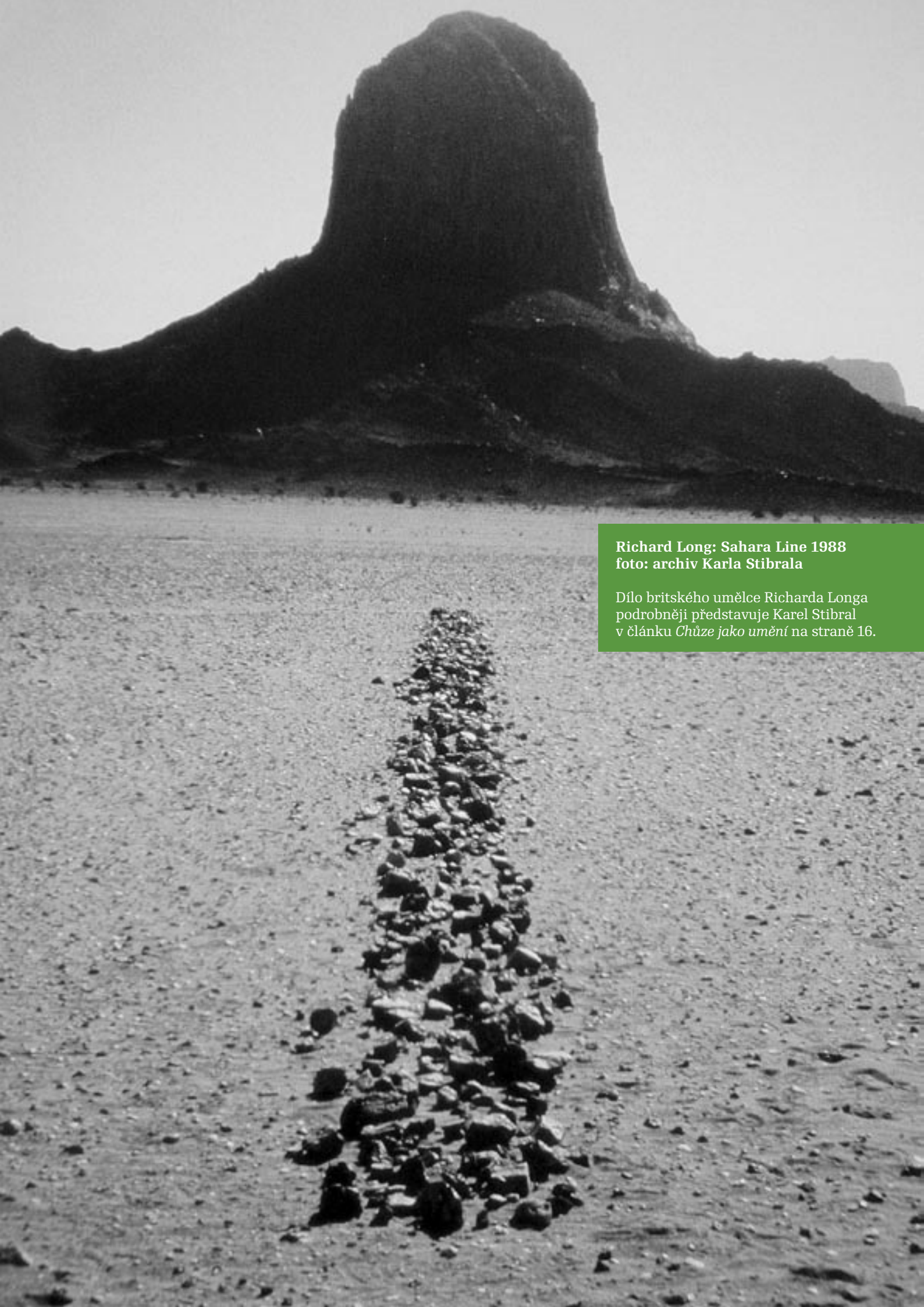
Už se nám ozvali i někteří čtenáři, že žádné peníze vracet nechtějí, že je máme použít na další činnost internetového Ekolistu. **Pokud byste nám chtěli své předplatné za nevydané Ekolisty věnovat i vy, dejte nám, prosím, jakkoli vědět.** Můžete poslat e-mail na adresu ekolist@ekolist.cz (nebo ještě lépe na adresu kancelar@ekolist.cz), obyčejný dopis na adresu **Ekolist, Malířská 6, 170 00 Praha 7** nebo i zavolat na číslo **233 381 546** (chtějte mluvit se Sylvou Pokornou). V každém případě při tom budeme potřebovat znát přesné jméno předplatitele a adresu, na kterou byl tištěný Ekolist poslán.

Děkujeme vám všem. A těšíme se na shledání na stránkách internetového Ekolistu.cz. Ať se vám daří! ☒

Za vydavatele a redakci měsíčníku Ekolist chceme poděkovat všem, kteří nám s jeho přípravou a vznikem celou dobu pomáhali. Je nemožné tady vyjmenovat všechny čtenáře a čtenářky, autory, fotografy, grafiky, korektorky, sekretářky, uklízečky, tiskaře, zásobovače, distributory, úředníky, sponzory, donory a všemožné další pomocníky a podporovatele. Mnozí pro nás během těch let pracovali zcela zadarmo nebo nám svou práci nezištně poskytli.

Všem vám moc děkujeme

EKOLIST

Richard Long: Sahara Line 1988
foto: archiv Karla Stibrála

Dílo britského umělce Richarda Longa
podrobněji představuje Karel Stibrál
v článku *Chůze jako umění* na straně 16.